

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет охорони здоров'я
кафедра психології та педагогіки

Магістерська робота
освітній ступінь - магістр

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ
У ЗРІЛОМУ ВІЦІ»

Виконав: студент 2-го року навчання
спеціальності 053 «Психологія»
Тарнавський Дмитро Ігорович

Керівник – Бушай І.М.
кандидат психологічних наук, професор

Рецензент – Мазур Т.В.
кандидат психологічних наук, доцент
Магістерська робота захищена з оцінкою

Секретар ЕК _____

«_____» _____

Київ, 2025

АНОТАЦІЯ

Тарнавський Дмитро Ігорович

Особливості формування естетичних переконань у зрілому віці

Магістерська робота

Спеціальність 053

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Київ

Магістерська робота присвячена вивченню психологічних особливостей формування естетичних переконань у зрілому віці. Вона базується на припущенні стосовно того, що існує позитивний зв'язок між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку; особи зрілого віку з домінуючою візуальною перцептивною модальністю мають вищий рівень естетичного інтелекту, ніж ті, у кого переважають аудіальна чи кінестетична модальності, а тип домінуючої перцептивної модальності має статистично значущий зв'язок із рівнем емоційного інтелекту в осіб зрілого віку.

У першому розділі проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження особливостей естетичних переконань та естетичного сприйняття, як таких, їх формування та особливостей притаманних особам зрілого віку. Естетичне сприйняття в роботі визначається, як інтегративне психічне явище, що охоплює здатність людини сприймати, оцінювати й переживати красу, гармонію, витонченість, символічну глибину чи значущість. У роботі естетичне сприйняття не обмежується мистецтвом чи художніми образами, натомість це може бути будь-який об'єкт, який може викликати естетичну реакцію: предмет, простір, подія, інша людина, дія чи навіть ідея. Естетичні переконання осіб зрілого віку у даній роботі визначаються, як стійка система уявлень про «естетичне» або «не естетичне», котрій притаманні всі вікові

особливості періоду зрілості, включаючи фізіологічні фактори, вплив життєвого середовища та проходження вікових криз.

У другому розділі здійснено емпіричне дослідження показників емоційного інтелекту, естетичного інтелекту та домінуючої перцептивної модальності.

За результатами проведеного дослідження відзначається, що досліджувана група демонструє переважно утилітарне та практичне ставлення до життя з обмеженою увагою до естетичних аспектів, можливо, через вплив середовища, освітню спрямованість та цифрову культуру. Більшість учасників демонструють кінестетичний стиль сприйняття, наголошуючи на тілесних і чуттєвих переживаннях в естетичному сприйнятті, тоді як візуальні та аудіальні модальності рідше домінують. Емпіричний аналіз показує, що рівень емоційного інтелекту, як правило, низький і несуттєво корелює з естетичним інтелектом, припускаючи, що це окремі мало пов'язані феномени. Крім того, сенсорні особливості, зокрема, домінування візуальної складової сприйняття, демонструють слабкі, але помітні позитивні зв'язки з естетичною та емоційною обробкою стимулів, підкреслюючи складність перцептивних та емоційних взаємодій у дорослому віці.

У третьому розділі, виходячи із отриманих результатів дослідження та зважаючи на необхідність підвищення та підтримки рівня емоційного інтелекту, було сформульовано профілактичні заходи. Ефективна підтримка естетичних переконань у зрілому віці вимагає комплексного підходу, який поєднує індивідуальні психологічні практики (рефлексія, когнітивна реконструкція, розвиток самовідчуття), соціальну інтеграцію (створення підтримуючих спільнот, естетичних клубів, культурних ініціатив), а також освітні та медіа втручання. Такий міждисциплінарний підхід сприяє розвитку естетичного сприйняття, збереженню психологічного благополуччя, емоційної стійкості та більш гармонійному сприйняттю себе у динаміці вікових змін.

Ключові слова: естетика, особистість, естетичні переконання, зрілий вік сенсорні модальності, естетичний інтелект, емоційний інтелект.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Естетичні переконання та психологія зрілості (дорослості), як об'єкти дослідження в психології.....	7
1.2. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на формування естетичних переконань у зрілому віці.....	15
1.3. Значення та вплив сформованих естетичних переконань на психічну соціальну та інші сфери життя людини.....	19
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ.....	23
2.1. Мета, завдання та організація дослідження.....	23
2.2. Характеристика вибірки та методик дослідження.....	24
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	26
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3 РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ.....	40
3.1. Психологічні умови розвитку естетичних переконань.....	40
3.2. Психопрофілактичні заходи щодо підтримки естетичних переконань у зрілому віці.....	45
Висновки до розділу 3.....	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Естетичні переконання людини є невід’ємною складовою особистості, носіями, як обумовлюючих так і обумовлюваних характеристик, і складових свідомості та феноменів у оточуючому середовищі, існування яких є відображенням психічного середовища.

Врахування вище зазначених взаємозв’язків внутрішнього і зовнішнього, первинного та вторинного, суб’єктного та об’єктного у контексті естетичних переконань у зрілому віці та естетики як такої, дає змогу вийти за межі звичного сприйняття даних питань та розглянути їх системно.

Даний погляд на феномен естетики може дозволити сформувати на зміну оглядово-феноменологічному підходу – прагматично-системний, і як наслідок діагностичний і навіть прогностичний компонент.

Протягом усього XX століття, та по сьогоднішній день у середовищі фахівців та науковців різних психологічних, соціальних, та філософських дисциплін тривають дослідження та не вщухають суперечки стосовно місця, значення, природи походження і практичного виміру естетичного сприйняття, а отже естетичних смаків та переконань особистості.

Існує значна кількість підходів до даного питання. Зокрема, в рамках нейропсихології було виділено окремий напрям «нейроестетика», що займається вивченням того, як «мозок сприймає красу», здебільшого вивчається реакція (збудження) орбітофронтальної кори у відповідь на подразники, що можуть відповідати критеріям «естетичності» [37]. Одним з провідних дослідників цього напрямку є Семір Зекі.

Альтернативне бачення декларує відповідний напрям еволюційної психології, дослідники, зокрема, Елен Діссанаяке висувають гіпотезу про біологічне походження естетичності і відповідно до концепції «making special» визначають її як механізм, що допомагає людині надавати сенс діям і об’єктам [23].

Натомість Пол Блум описуючи у своїх працях чому людям подобається мистецтво, пояснює естетичне задоволення через поєднання когнітивного очікування, смислу та контексту [19].

В Україні та Східній Європі дослідженнями за даною темою займаються О.Ф.Гук (дослідження естетичної культури особистості в освітньому контексті), М.Ю. Пушкарьова (аналіз психологічних аспектів естетичного сприйняття у педагогіці та віковій психології). О.О.Нежинська, С.О. Хілько – вивчають самоактуалізацію і ціннісні орієнтації у зрілому віці, з естетичним компонентом.

Це далеко не повний, перелік імен поглядів і підходів проте понині не існує структурованого огляду і дослідження даного питання, котре б містило і об'єднувало напрацювання попередників і при цьому мало практичну і наукову цінність.

Об'єкт дослідження – феномен естетичних переконань у зрілому віці.

Предмет дослідження – особливості та закономірності формування естетичних переконань у зрілому віці

Мета дослідження – встановлення особливостей та чинників формування естетичних переконань у зрілому віці.

Гіпотеза дослідження. Вважаємо, що:

- існує позитивний зв'язок між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку;
- особи зрілого віку з домінуючою візуальною перцептивною модальністю мають вищий рівень естетичного інтелекту, ніж ті, у кого переважають аудіальна чи кінестетична модальності;
- тип домінуючої перцептивної модальності має статистично значущий зв'язок із рівнем емоційного інтелекту в осіб зрілого віку

Досягнення мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз та узагальнення теоретико-методологічних засад розуміння дослідження особливостей формування естетичних переконань у зрілому віці.
2. Провести та проаналізувати отримані результати емпіричного дослідження естетичних переконань у зрілому віці.
3. Визначити психологічні умови розвитку естетичних переконань.
4. Розробити психопрофілактичні заходи щодо підтримки естетичних переконань у зрілому віці.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що здійснено комплексне психологічне дослідження формування естетичних переконань у зрілому віці, яке інтегрує когнітивний, емоційний, перцептивний і ціннісно-смісловий компоненти естетичного досвіду; розроблено психопрофілактичні заходи щодо підтримки естетичних переконань у зрілому віці.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становили положення системного, культурно-історичного, когнітивного та особистісно-зорієнтованого підходів до вивчення психологічних феноменів. Методологічним фундаментом виступили концепції розвитку особистості у зрілому віці (Е. Еріксон, Д. Левінсон, Л. Обухова), теорії емоційного інтелекту (Д. Голман, П. Саловея, Дж. Майєр), перцептивної психології (Р. Арнхейм, Дж. Брунер), а також сучасні дослідження у галузі нейроестетики (С. Зекі), еволюційної психології естетичного досвіду (Е. Діссанаяке) та психології мистецтва (Л.С. Виготський, А.В. Петровський, Б.М. Теплов).

Також враховувалися положення про структуру і функції естетичного інтелекту, про роль сенсорних модальностей у процесі естетичного сприйняття, про естетичну саморефлексію як чинник самоактуалізації особистості. Застосовано принципи інтегративного підходу, що дозволяє поєднати пізнавальний, емоційний, перцептивний та ціннісно-смісловий компоненти у вивченні феномену естетичних переконань.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні наукових знань про особливості формування естетичних переконань у зрілому віці.

Постановці нових наукових питань за темою. Встановленні прямих та зворотніх смислових зв'язків між психологічними феноменами, пов'язаними з естетичним сприйняттям та естетичними переконаннями.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання його висновків для розробки психопрофілактичних програм підтримки естетичних переконань та естетичного розвитку особистості у зрілому віці. Результати можуть бути використані у практичній психології, віковому консультуванні, педагогічній діяльності, у сфері культурно-просвітницької роботи з дорослими, а також при формуванні програм підвищення естетичної компетентності та емоційного інтелекту у осіб зрілого віку. Розроблені під час дослідження методичні рекомендації можуть бути впроваджені у тренінгові заняття, семінари з особистісного розвитку, освітні курси для психологів, викладачів, мистецьких кураторів, фахівців зі сфери охорони психічного здоров'я. Дослідження також може слугувати основою для подальших наукових розвідок у галузі психології естетики, вікової психології та психології особистості.

Структура дослідження відповідає його меті та завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

1.1. Естетичні переконання та психологія зрілості (дорослості), як об'єкти дослідження в психології

У психологічній науці зростає інтерес до вивчення не лише базових когнітивних і емоційних процесів, але й більш складних форм особистісної орієнтації, зокрема естетичних переконань. Вони відображають систему цінностей, ставлення до краси, гармонії, мистецтва та естетичних норм у повсякденному житті. Естетичні переконання формуються у взаємодії індивіда з культурним середовищем і набувають особливої глибини у зрілому віці, коли особистість проходить важливі стадії самоусвідомлення, переоцінки цінностей і морально-естетичного зростання.

Як визначають у своїх наукових дослідженнях закордонні психологи, зокрема: Leder H., Cupchik G., Dissanayake E., естетика у психології – це інтегративне психічне явище, що охоплює здатність людини сприймати, оцінювати й переживати красу, гармонію, витонченість, символічну глибину чи значущість. У фокусі психології – немає обмежень естетики мистецтвом чи художніми образами, натомість це може бути будь-який об'єкт, який може викликати естетичну реакцію: предмет, простір, подія, інша людина, дія чи навіть ідея [29, с. 489-508; 20, с. 155-187; 23].

В свою чергу з точки зору інших науковців (Berlyne D. E.), які досліджували цю тему погляд на естетику містить певні доповнення, а саме естетика розглядається ними, як невід'ємна частина духовного розвитку особистості, що формує цілісне ставлення до життя, мистецтва, інших людей і самого себе [18].

Згідно із науковими розвідками Leder H., Berlyne D. E., Cupchik G. C., Arnheim R. та ін. можемо виділити п'ять основних компонентів-рівнів, естетичного сприйняття, котрі до того ж мають, певну, часом циклічну, проте доволі чітку хронологічну послідовність:

1. *Сенсорне сприйняття* – початковий рівень, що характеризується виникненням внаслідок впливу візуальних, слухових, дотикових або інших чуттєвих сигналів, деяким «сенсорним зліпком» сприйнятого [29].

2. *Когнітивна інтерпретація (осмислення)* – другий рівень, що полягає у розпізнаванні форми, змісту, символіки, композиційної логіки. Цей рівень передбачає не лише сприйняття, але й осмислення сприйнятого [16]. (Другий і кожен наступний рівень складає для нас більш суттєвий дослідницький інтерес, ніж попередній, адже значення «психологічного», компоненту на зміну «фізіологічному чи нейрофізіологічному» - зростатиме.)

3. *Емоційне переживання* – «реакційний» компонент, що може характеризуватись відчуттям захоплення, піднесення, зворушення, задоволення або катарсису. Характерна особливість полягає у тому, що емоції, що переживаються у відповідь на «естетичний збудник» можуть бути як позитивними, так і амбівалентними [25].

4. *Ціннісно-смісловий рівень* – на цьому рівні естетичні реакції інтегруються в світогляд (систему *переконань*, смаків, уявлень про гарне і належне) [25; 29; 31; 35].

5. *Творчо-екзистенційний рівень* – рівень, що можна розглянути, як перехідний, адже він дає початок особистісним трансформаціям а інколи і творчим проявам особистості. На цьому рівні естетичне сприяє розвитку самосвідомості, самоактуалізації, створенню смислів. У «пікових» естетичних переживаннях особистість виходить за межі «повсякденного» та може відкриває духовну або етичну глибину [31; 35].

Із наукових досліджень Maslow A. та Arnheim R. бачимо, що естетичне переживання може виконувати компенсаторну, інтегративну, гуманістичну

функцію. Воно часто пов'язане з потребою у самостведженні та самоповазі [31; 16]

Психологи С. Зекі та Т. Ішизу також досліджують дане питання з нейропсихологічної точки зору. Зокрема, ними було доведено, що при відчутті (перживанні) естетичного задоволення активується орбітофронтальна кора головного мозку, а також центри дофамінової системи [27; 37]. Ці реакції є універсальними, але їх зміст наповнюється індивідуальним і культурним досвідом [22]. Із даних тез можемо зробити висновок, про те, що дані підходи не є взаємно конфліктуючими, вони не створюють протиріч, відносно, розглянутих нами 5 рівнів естетичного сприйняття, а навпроти – взаємно доповнюють одне одного, в чому, власне, матимемо змогу переконатись при розгляді психологічних теорій естетики нижче.

Підсумовуючи розглянуті нами тези можемо констатувати, що естетика в психології розглядається не як ізольоване явище, а як *механізм взаємодії людини зі світом*, що має *сенсорну, когнітивну, емоційну, ціннісну і духовну*.

Упродовж історії розвитку психології естетики науковці намагалися зрозуміти, що саме лежить в основі відчуття краси, естетичного задоволення та творчого натхнення. Питання про природу естетичного досвіду залишається багатогранним і складним, адже воно перетинається з когнітивною, емоційною, соціальною, біологічною й екзистенційною сферами людського буття. Існуючі психологічні теорії естетики пропонують різноманітні підходи до пояснення цього феномена – від асоціативного зв'язку з приємними спогадами до несвідомих процесів, нейропсихологічних механізмів чи прагнення до самоактуалізації. Здійснимо стислий огляд існуючих сьогодні психологічних теорій естетики, до числа яких відносимо: асоціативну теорію (Г. Тейн, Д. Гартлі, Дж. Мілль), когнітивні теорії (Дж. Гібсон, Д. Берклі, П. Блум), еволюційну теорію (Дж. Дарвін, Е. Діссанаяке), гуманістичну теорію (А. Маслоу, К. Роджерс), психоаналітичну теорію (З. Фройд, К. Юнг, А. Менегетті), нейропсихологічну теорію (нейроестетика - Семір Зекі), гештальт-

підхід (Р. Арнхейм, М. Вертгеймер), соціально-когнітивну теорію (А. Бандура, Г. Нортон), теорію естетичного досвіду (Джон Д'юї).

Асоціативна теорія (Г. Тейн, Д. Гартлі, Дж. Мілль) пояснює естетичне сприйняття як результат зв'язку між об'єктом і позитивним досвідом, що асоціюється з ним. Наприклад, ми можемо вважати пейзаж красивим, бо він нагадує нам про спокійне дитинство або щасливі моменти. Краса тут розглядається не як властивість об'єкта, а як результат індивідуального досвіду і пам'яті. Сильним боком теорії є її зрозумілість і прикладність, однак вона надто спрощує феномен естетики, зводячи його до емоційної пам'яті й не враховуючи контекст чи структурні особливості об'єкта [33; 36].

Когнітивні теорії (Дж. Гібсон, Д. Берклі, П. Блум) розглядають естетичне сприйняття як когнітивний процес, де важливу роль відіграють знання, очікування та інтерпретація. Краса постає не лише як емоційна реакція, а як результат обробки інформації в культурному й особистісному контексті. П. Блум, наприклад, наголошує, що значення, яке ми надаємо об'єкту, важливіше за його форму. Гібсон підкреслює роль афордансів – можливостей взаємодії з об'єктом, які формують наше сприйняття краси. Теорія дає глибше пояснення естетичного досвіду, але при цьому ігнорує тілесні та біологічні основи сприйняття [19; 26].

Еволюційна теорія (Ч. Дарвін, Е. Діссанаяке) побудована на тому, що краса має адаптивну функцію й виникає як біологічна стратегія виживання, комунікації та вибору партнера. Дарвін вважав, що почуття прекрасного походить з інстинкту залицяння, а Діссанаяке розглядає естетику як механізм «надання значущості» речам через символічні й оформлені дії. Теорія добре пояснює універсальні естетичні патерни (наприклад, симетрію, ритм, неординарність), однак її біологічний редукціонізм не дає змоги охопити складність соціокультурних і індивідуальних факторів у сприйнятті краси [21; 23].

Гуманістична теорія (А. Маслоу, К. Роджерс) пов'язує естетику з прагненням людини до гармонії, сенсу та самореалізації. Маслоу розглядає

естетичне переживання як «піковий досвід», що супроводжує моменти єдності зі світом. Роджерс вбачає в естетичному акті прояв автентичності та творчості – не задля зовнішнього схвалення, а як глибоку потребу особистості. Теорія надає естетиці значення як внутрішньому духовному процесу, пов'язаному з глибинними потребами та особистісним ростом. Проте вона менш ефективна у поясненні спільних культурних патернів чи біологічної основи естетичних уподобань [31; 35].

Психоаналітична теорія (З. Фройд, К. Юнг, А. Менегетті) трактує естетичне як вияв несвідомих процесів, сублімації й архетипів. Фройд вважав мистецтво способом задоволення витіснених бажань, Юнг – мовою колективного несвідомого, а Менегетті – трансформацією внутрішньої енергії в образ, що виражає сутність Я. Ця теорія пояснює естетичну силу шокуючих або символічних творів, емоційне напруження та прихований еротизм у мистецтві. Попри складність інтерпретацій і методологічні труднощі, вона важлива для глибокого аналізу художніх форм і мотивацій митця [24; 28; 32].

Нейропсихологічна теорія (нейроестетика – Семір Зекі) розглядає естетичне переживання як результат діяльності мозку, зокрема його здатності до обробки візуальної, звукової, емоційної інформації. Семір Зекі довів, що окремі зони мозку (наприклад, орбітофронтальна кора) активуються при сприйнятті краси, незалежно від її джерела – картини, музики чи обличчя. Цей підхід відкриває нові можливості для об'єктивного вивчення естетичних реакцій, пов'язуючи їх з нейрофізіологічними механізмами. Його обмеження – в недостатньому врахуванні культурного контексту, особистісних значень і символіки естетичного досвіду [27; 37].

Гештальт-підхід (Р. Арнхейм, М. Вертгеймер) розглядає естетику як результат організованого, цілісного сприймання, що відповідає потребі людини в порядку, структурі та гармонії. Згідно з Р. Арнхеймом, краса – це не емоція, а вираження закономірностей у формі, де зображення мислиться як інтелектуальний зміст. Людське сприйняття прагне до економії, і тому цілісні, симетричні, замкнені форми здаються естетичними, тоді як дисгармонія

викликає потребу «додумати» побачене. Цей підхід пояснює, чому деякі візуальні форми здаються привабливими, а абстрактне мистецтво сприймається через логіку перцепції [16].

Соціально-когнітивна теорія (А. Бандура, Г. Нортон) підкреслює, що естетичні уподобання формуються не вроджено, а через соціальне навчання, культуру, моду і медіа. А. Бандура стверджував, що естетичні смаки є результатом спостереження, ідентифікації з іншими та соціального підкріплення. Г. Нортон доповнює, що естетика має моральний вимір і пов'язана з уявленнями про гідне й значуще. Такий підхід акцентує на тому, що естетичні судження є модельованими, залежать від цінностей, та можуть бути усвідомлено переосмисленими особистістю [17; 34].

Теорія естетичного досвіду Дж. Д'юї трактує естетику як процес переживання, а не властивість об'єкта. Мистецтво, за Д'юї, постає тоді, коли особистість повністю занурена в досвід, що має завершений смисл. Естетичне переживання структурується в етапи: інтерес, сприйняття, рефлексія, інтеграція. Воно включає тілесний, емоційний і когнітивний компоненти. Навіть повсякденні дії можуть бути естетичними, якщо вони осмислені. Цей підхід зближує естетику з екзистенційним розумінням смислу життя через глибину досвіду [22].

Психологія зрілості – це напрям, який зосереджується на розумінні внутрішнього світу дорослої людини, її життєвих стратегій, емоційної стабільності, ідентичності та здатності до саморефлексії. У цьому контексті естетичні переконання розглядаються як важливий елемент внутрішнього розвитку, оскільки вони можуть слугувати критерієм цілісності, індивідуальності та духовної зрілості особистості. Вивчення взаємозв'язку між естетичною орієнтацією та психологічною зрілістю дозволяє краще зрозуміти особливості становлення ціннісної сфери у дорослому віці.

Психологія зрілості вивчає особливості розвитку особистості в період дорослості, який зазвичай охоплює вік від 30–35 до 60–65 років. Цей етап поділяється на:

- ранню зрілість (25–40 років);
- середню зрілість (40–55/60 років) [4; 8, с. 168-178; 11, с. 50-55].

Іноді також виділяють пізню зрілість як підготовку до старіння. У даному дослідженні під «зрілістю» надалі ми будемо розуміти віковий період 25-60 років, що відповідно охоплює ранню і середню зрілість. Це найдовший і умовно найстабільніший період у життєвому циклі, у якому реалізуються: професійна діяльність, формуються та затверджуються сімейні ролі, батьківство, провідними тезами цього періоду стають соціальні зобов'язання та творче самоздійснення [14].

Згідно з теорією Е. Еріксона, провідна психосоціальна дилема зрілого віку – «продуктивність vs. стагнація»: «Доросла особистість прагне залишити після себе спадщину: в дітях, творчості, суспільному внеску. Нездатність до цього веде до відчуття стагнації, безглуздості» [5].

Ключові завданнями «зрілості» стають: утвердження власної ідентичності та життєвої позиції, інтеграція життєвого досвіду, реалізація потенціалу в роботі, творчості та стосунках, осмислення власного “Я” у широкому часовому контексті.

До психологічні риси зрілого віку можемо віднести стабільність самооцінки, менша залежність від зовнішнього визнання, внутрішня впевненість, розширення перспективи часу, розуміння обмеженості життя стимулює переоцінку цінностей та пріоритетів. Активно розвивається гнучкість мислення, як здатність інтегрувати суперечності, приймати неоднозначність. Підвищується здатність до емоційної саморегуляції, зрілі люди краще справляються зі стресом, більш схильні до виявів емпатії, стриманості, мудрості.

У «Теоріях особистості» Г. Ліндсея та К. Холла підкреслюється, що «Зріла особистість виявляє здатність поєднувати соціальну відповідальність із внутрішньою свободою, індивідуальністю – із моральною автономією» [7]. І

варто зазначити, що здатність і форма цього поєднання є ледь не визначальним елементом у гармонійному розвитку особистості та подоланні вікових криз.

За даними більшості авторів виникає у віці, близько, 35–45 років у суттєвої частки людей виникає криза середини життя, що може супроводжуватись розчаруванням у досягнутому, знецінюванні його, втратою сенсу, та сенсовних орієнтирів, переоцінкою життєвих цілей та цінностей, екзистенційним запитом: *«А що далі?»*.

Карл Юнг писав про це явище: «Друга половина життя вимагає іншої психології. Що добре для першої половини життя, стає перешкодою в другій. Настає час духовного розкриття, а не лише здобутків» [15].

Крайг і Бокум зазначали: «Цей етап часто пов'язаний із переосмисленням життєвих цілей, усвідомленням минулості життя, появою екзистенційної тривоги та духовних пошуків» [6, с. 527].

У зрілому віці зростає потреба в інтеграції різних частин “Я” (рольових, емоційних та тілесних), у черговому осмисленні «життєвої траєкторії», пошуку в духовному вимірі буття – гармонії, смислу, нових, інших цінностей.

Маслоу відзначав, що саме у зрілому віці стає можливою повноцінна самоактуалізація, оскільки для цього потрібен досвід, внутрішня чесність і психічна зрілість [9].

Реалізація психологічного потенціалу зрілого віку значною мірою залежить від культурного контексту, факту визнання чи не визнання даним середовищем цінності зрілої особистості, соціальної підтримки, особистих ресурсів (як то психологічних, так і фізіологічних та матеріальних, також велике значення мають такі особливості, як стать, освіта і життєвий досвід).

Роль зрілої особистості в суспільстві пов'язана з трансляцією цінностей, лідерством, менторством, свідомою участю в громадському житті [7].

Отже, психологічне вивчення естетики охоплює сенсорні, когнітивні, емоційні, ціннісні та духовні компоненти, наголошуючи на взаємодії людини з красою, гармонією та мистецтвом у повсякденному житті. Естетичні переконання розвиваються через культурну взаємодію і поглиблюються в

дорослому віці, сприяючи особистісному зростанню, самосвідомості та моральному розвитку. Різноманітні психологічні теорії – від асоціативних, когнітивних, еволюційних, гуманістичних, психоаналітичних, нейропсихологічних, гештальтних до соціально-когнітивних – пропонують різноманітні пояснення естетичного досвіду, підкреслюючи його складну, багатогранну природу. У зрілому віці естетичні переконання та досвід тісно пов'язані з психологічною зрілістю, самоідентифікацією та життєвою інтеграцією, причому важливі фази, такі як рання та середня зрілість, впливають на особистісний розвиток, самоактуалізацію та ролі в суспільстві.

1.2. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на формування естетичних переконань у зрілому віці

Формування естетичних переконань у зрілому віці є складним і динамічним процесом, на який одночасно впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. З одного боку, особистісні риси, попередній життєвий досвід, рівень освіти, емоційна чутливість і когнітивні схеми визначають індивідуальне сприйняття краси й смаку. З іншого боку, соціокультурне середовище, медіа, мода, естетичні норми професійного й побутового контексту, а також взаємодія з іншими людьми безпосередньо формують або трансформують естетичні уподобання. У зрілому віці цей процес набуває особливої значущості, оскільки естетичні переконання стають відображенням не лише культурного впливу, а й ціннісної, ідентичнісної та емоційної зрілості особистості.

У зрілому віці естетичні переконання мають більш ригідний, ніж у більш ранні вікові періоди та більш збалансований характер, вони поєднують життєвий досвід, внутрішню культуру, емоційну стабільність і сповнені рефлексії. Зріла людина часто розвиває неочевидні критерії краси, зосереджуючись на глибинних смислах, а не на зовнішній формі [6].

Фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на формування естетичних переконань відображаємо на рис. 1.1.

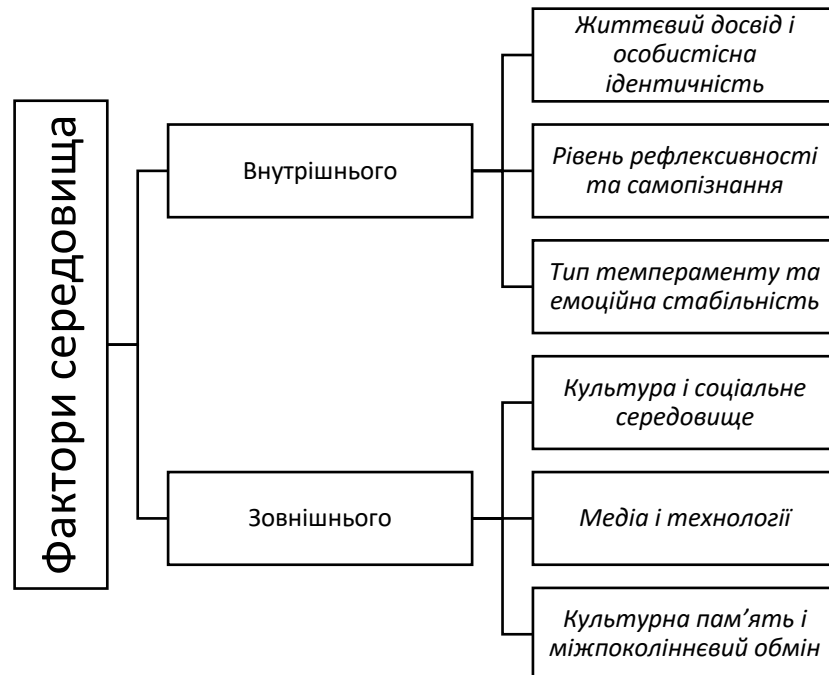

Рис. 1.1. Фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на формування естетичних переконань

У зрілому віці естетичні переконання часто стають результатом глибокого особистого досвіду та рефлексії. Людина вже має життєвий шлях, на якому вона стикалась із різними формами краси – не лише зовнішньої, а й внутрішньої: у вчинках, у стосунках, у природі. Естетика перестає бути лише про приємне чи ефектне – вона набуває глибини, сенсовності. Багато хто в цьому віці починає більше цінувати тишу, простоту, гармонію, людяність – усе, що не кричить, а говорить по-справжньому. Це тісно пов'язано з особистісною ідентичністю: людина формує свої смаки, спираючись не на зовнішні моди, а на внутрішній досвід і потребу цілісності [5].

Ще один важливий внутрішній чинник – здатність до самопізнання і рефлексії. Зріла особистість частіше задається питаннями: хто я, чому мене приваблює те чи інше, як це пов'язане з моїми цінностями? Так з'являються автентичні, а не нав'язані смаки. Людина починає відсіювати зайве, критично осмислювати навіть власні уподобання, і нерідко переосмислює те, що

здавалося «красивим» у молодості. Тут важливою є також емоційна стабільність: вона дозволяє не гнатися за миттєвим ефектом, а шукати глибші естетичні переживання – в літературі, музиці, навіть у буденних моментах життя [3, с. 193-199].

Зовнішні фактори, звісно, не зникають. Людина в будь-якому віці живе у соціальному контексті: спілкується, спостерігає, порівнює, реагує. Участь у нових спільнотах, поїздки, захоплення мистецтвом або філософією можуть істотно змінити естетичні орієнтири. До того ж, масова культура, реклама, інтернет – усе це впливає навіть на критичних і досвідчених []. Проте зрілі люди частіше ставляться до таких впливів з певною дистанцією: вони фільтрують, переосмислюють, і нерідко шукають візуальну або сенсову естетику, що відповідає їхнім глибинним переконанням [17; 34].

Не варто також недооцінювати роль культурної пам'яті. У зрілому віці спогади, родинні традиції, музика або фільми з юності стають джерелом естетичної насолоди. Людина не просто згадує – вона переосмислює минуле через нову оптику і часто прагне передати ці естетичні цінності молодшому поколінню. Таким чином, естетичні переконання у зрілому віці – це сплав досвіду, саморефлексії, моральних орієнтирів і спадкових смислів [6].

Формування естетичних переконань у зрілому віці є результатом багаторівневої взаємодії між особистісними характеристиками та соціокультурним середовищем. З одного боку, внутрішні фактори, такі як життєвий досвід, рівень самосвідомості та потреба в гармонії створюють глибоко інтегровану структуру смаків і оцінок, а з іншого зовнішнє середовище формує актуальні естетичні виклики, стимули, нові сенси, які особистість або асимілює, або трансформує згідно зі своїми цінностями.

Е. Діссанаяке підкреслює, що естетичне сприймання розвивається не ізольовано, а включене в соціальні й еволюційні механізми, надання значущості подіям, речам та жестам [23]. Це особливо актуально для зрілих людей, які переосмислюють світ не стільки з позицій зовнішнього враження, скільки з позицій ціннісного смислу.

У зрілому віці естетичні переконання часто набувають екзистенційного звучання. Як писав Маслоу: «Естетика – це не лише краса для ока, а краса як істинність, узгодженість, завершеність. Те, що викликає благоговіння» [9, с. 112].

Джон Д'юї розглядав естетичний досвід як форму смислової інтеграції: «Естетичне – це завершення, у якому розрізнені частини життя зливаються в одне ціле». [22] Таке бачення естетики набуває особливої ваги саме в зрілому віці – коли актуалізується потреба підсумку, глибини, значущості, а сприймання гарного переходить у площину мудрості.

У зрілому віці естетика перестає бути лише сферою насолоди – вона стає етичною, символічною, інтегративною категорією.

Естетичні переконання відображають цілісність «Я», при цьому є індикатором збалансованості світогляду і слугують культурною пам'яттю у межах спільноти. Юнг вважав, що мистецтво і естетика – це мови несвідомого, через які зріла особистість інтегрує тіні, архетипи, трансцендує межі Его [28]. Тому те, що не може бути сформульовано чи виражено у соціокультурне середовище через інші сфери - «просочується» через естетику.

Отже, формування естетичних переконань у зрілому віці є складним процесом, на який впливають як внутрішні чинники, такі як риси особистості, життєвий досвід, емоційна стабільність і саморефлексія, так і зовнішні чинники, включаючи соціокультурне середовище, медіа та культурну пам'ять. У міру дорослішання людей їхні естетичні уподобання, як правило, глибше вкорінюються у внутрішньому відображенні, цінуючи значущість, гармонію та автентичність, а не зовнішній вигляд чи моду. Цей етап розвитку часто передбачає переоцінку попередніх уявлень про красу, пошук глибшого значення та інтеграцію особистої ідентичності з культурними та моральними цінностями. Зрештою, естетичні переконання дорослих служать відображенням внутрішньої гармонії, моральних орієнтирів і культурної пам'яті, втілюючи зріле розуміння краси, яке виходить за межі поверхневої видимості та узгоджується з життєвим досвідом та емоційною зрілістю.

1.3 Значення та вплив сформованих естетичних переконань на психічну соціальну та інші сфери життя людини

Сформовані естетичні переконання у зрілому віці відіграють значну роль не лише у визначенні смакових уподобань людини, але й у формуванні її загального світогляду, ставлення до себе, до інших та до навколишнього світу. Естетика у цьому контексті виходить за межі мистецтва чи дизайну – вона стає способом бачити сенс, жити в гармонії, підтримувати психологічну рівновагу та зберігати гідність. Те, що людина вважає красивим або гідним естетичного схвалення, відображає її внутрішній лад, моральні установки і соціальні очікування. Відтак естетичні переконання справляють глибокий вплив на психічну сферу, міжособистісну взаємодію, вибір стилю життя і навіть на здатність долати життєві кризи.

Естетичні переконання – це стійкі, емоційно та ціннісно забарвлені уявлення людини про те, що є гарним, витонченим, гармонійним або гідним з естетичної точки зору. Вони охоплюють не лише сприйняття мистецтва, а й ставлення до людей, дій, побуту, поведінки, природи, власного тіла тощо.

Ці переконання формуються під впливом культури, соціалізації, особистісного досвіду, та з часом стають частиною ідентичності особистості. Як зазначає Д. Л. Нортон, естетика – це простір морального вибору, у якому людина формує уявлення про те, що “належне”, а не тільки “приємне” [34].

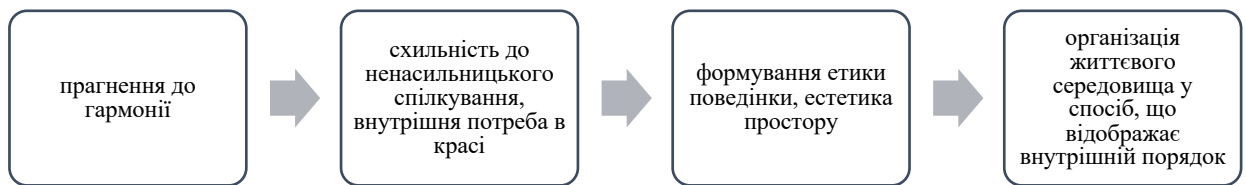
Естетичні переконання сприяють формуванню цілісного «Я-образу», особливо у зрілому віці, коли особистість переосмислює досвід і структурує своє уявлення про себе. Вони стають точкою стабілізації у самоідентифікації, особливо в періоди життєвих криз або трансформацій.

Карл Юнг зазначав, що «Естетичне переживання – це один зі шляхів, яким особистість усвідомлює і трансформує несвідоме» [28].

В той же час естетичні орієнтири допомагають впорядкувати внутрішній світ, надають сенс щоденному досвіду, зменшують «ентропію» у свідомості.

Сформовані естетичні переконання мають також психотерапевтичний ефект, адже забезпечують відчуття гармонії в дискомфортному середовищі, створюють естетичні «острови стабільності» – звички, предмети, ритуали, що підтримують ресурсний стан та дозволяють людині регулювати стрес, переключаючись на споглядання, створення, оцінку краси.

Естетичні переконання можуть впливати на моделі поведінки, спосіб побудови взаємодії з оточуючими, наприклад:

Психоаналітики (Фройд, Менегетті) позначали естетику, як «канал сублімації», адже вона дозволяє трансформувати потяги, агресію, страх у конструктивну активність [24, с. 141-153; 32].

Згідно з теорією Бандури, соціальне навчання включає засвоєння не лише норм поведінки, а й естетичних шаблонів (мода, зовнішність, мовлення, стиль) [17]. Естетичні переконання, що відрізняються від панівних, можуть викликати конфлікти або маргіналізацію, або, навпаки, стати маркером унікальності, автентичності, що цінується в постмодерному суспільстві.

За Дж. Д'юї, естетичний досвід – це форма глибокої взаємодії зі світом, у якій досвід стає цілісним, завершеним та гармонійним [22]. У зрілому віці це особливо важливо тому що дає відчуття завершеності, сприяє моральному очищенню та підтримує духовне самоздійснення.

Естетичні переконання тісно пов'язані з етичними критеріями, адже відображають глибинне уявлення про належне, істинне, гідне. Як писав Нортон: «У виборі естетичного – ми обираємо себе» [34].

Сформовані естетичні переконання є інтегральною частиною психічного життя особистості. Вони впливають на самосприйняття, регуляцію емоцій, стиль мислення, поведінку, соціальні зв'язки, смислову орієнтацію. У зрілому

віці естетика стає не тільки формою сприйняття краси, а й способом буття, ціннісного позиціювання та гармонізації особистості у світі.

Отже, естетичні переконання, сформовані в зрілому віці, значно впливають на світогляд, самосприйняття та соціальні взаємодії людини, виходячи за межі мистецтва, охоплюючи моральні та психологічні виміри. Ці стабільні, емоційно вкорінені ідеї про красу, гармонію та цінність формують особисту ідентичність, допомагають організувати внутрішні переживання та забезпечують стабільність під час життєвих криз. Естетичні переконання також мають терапевтичні та поведінкові наслідки, слугуючи засобом саморегуляції, морального вибору та соціальної диференціації під впливом культурного, соціального та особистого досвіду. Загалом естетика в дорослому віці стає життєво важливим аспектом саморозуміння, моральної орієнтації та гармонійного життя в ширшому соціальному та психологічному контексті.

Висновки до розділу 1

У зрілому віці естетичні переконання стають глибшими й багатограннішими – вони не зводяться лише до питання смаку чи зовнішнього вигляду. Це радше внутрішній орієнтир, у якому поєднується особистий досвід, емоційна чутливість, цінності, а також відчуття сенсу життя. Людина починає сприймати красу не тільки через образ чи форму, а й через зміст, гармонію, людські стосунки, спогади, природу. Естетика перетворюється на відображення того, що справді важливо, на дзеркало внутрішньої зрілості.

Цей процес формується поступово, під впливом як внутрішніх чинників (досвід, рефлексія, самоусвідомлення, духовні пошуки), так і зовнішніх (культура, медіа, родинні традиції, соціальне оточення). Вони тісно переплітаються і змінюються з часом. Наприклад, із віком ми починаємо переосмислювати нав'язані взірці краси або стилю, замінюючи їх на власні,

глибше відчуті орієнтири. У результаті в кожній людині складається своя унікальна «естетична картина світу», яка хоч і оновлюється з досвідом, усе ж має певні сталі теми, символи чи асоціації.

Естетичні переконання відіграють дуже важливу роль у нашому психічному житті. Вони можуть допомогти втримати внутрішню рівновагу, коли все здається нестабільним, створити «естетичну опору»² в часи втрат чи криз, сприяти самовираженню і натхненню. Через естетичне ми іноді інтуїтивно відчуваємо себе ціліснішими, вкоріненими в реальність. Саме тому такі переконання тісно пов'язані з ідентичністю: вони не лише виражають нас, а й допомагають нам зрозуміти, хто ми є.

Крім того, естетика має і соціальне, і культурне значення. Вона впливає на те, як ми спілкуємося, як оформлюємо свій простір, якими цінностями керуємося в побуті чи у святкуваннях. Естетичні уподобання можуть бути важливим елементом зв'язку поколінь, каналом передачі пам'яті, частиною особистої та колективної ідентичності. І що важливо, у зрілості ми здатні не лише переймати ці форми, а й осмислювати, переосмислювати й навіть змінювати їх, беручи активну участь у формуванні власної естетичної реальності.

У підсумку, сформовані естетичні переконання – це не лише питання смаку. Це результат глибокої внутрішньої роботи, інструмент психічної та духовної стабільності, а також міст між особистим досвідом і культурним середовищем. Вони допомагають жити осмислено, приймати світ у всій його складності і при цьому не втрачати чутливості до краси.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

2.1. Мета, завдання та організація дослідження

Мета дослідження – виявити психологічні особливості формування естетичних переконань у зрілому віці, а також дослідити рівень розвитку естетичного інтелекту, ціннісних орієнтацій і факторів, що впливають на естетичну сферу особистості зрілої людини.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-психологічні підходи до вивчення естетичних переконань та особливостей їх формування в різні вікові періоди.
2. Визначити теоретичні основи естетичного інтелекту та структуру естетичних переконань у зрілому віці.
3. Провести емпіричне дослідження особливостей естетичних переконань осіб зрілого віку за допомогою відповідних психодіагностичних методик.
4. Здійснити кількісно-якісний аналіз отриманих результатів і зробити висновки щодо чинників, що сприяють або перешкоджають формуванню естетичних переконань у зрілих людей.

Організація дослідження включала три **етапи дослідження**:

1. Підготовчий етап, який передбачав аналіз теоретичних джерел, підбір психодіагностичних методик, формування вибірки.
2. Дослідницький етап включав проведення опитувань і тестування за допомогою обраних методик серед осіб зрілого віку (від 25 до 60 років).
3. Аналітичний етап, який полягав у обробці результатів, інтерпретації даних, формулюванні висновків.

2.2. Характеристика вибірки та методик дослідження

Емпіричне дослідження проводилося шляхом онлайн-опитування серед мешканців житлового комплексу «Оранж Парк» (скорочено – «ОП»). Вибірка включала понад 30 осіб у віковому діапазоні від 25 до 60 років, що дозволило охопити респондентів, які належать до періоду зрілого віку.

Вибірка є умовно репрезентативною, з огляду на обмеженість простору (мешканці конкретного ЖК), однак дозволяє зробити первинні узагальнення щодо загальних тенденцій у розвитку естетичних переконань у зрілому віці. У дослідженні брали участь як чоловіки, так і жінки.

Опитування проводилося в онлайн-форматі з використанням Google Форм, що дозволило охопити ширше коло учасників і зручно структурувати отриману інформацію для подальшого аналізу. Респондентам було надіслано посилання на тестові матеріали через чат житлового комплексу «Оранж Парк». Усі учасники брали участь добровільно та анонімно, що сприяло більшій щирості відповідей.

Емпіричне дослідження проводилось за допомогою таких психодіагностичних *методик*:

1. Опитувальник «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко).
2. Методика діагностики домінуючої перцептивної модальності (С. Єфремцева).
3. Опитувальник «Емоційний інтелект» (Н. Холл).

Використання цих методик обґрунтоване необхідністю вивчення особливостей формування естетичних переконань у зрілому віці та дозволило оцінити різні аспекти естетичного сприйняття, інтелекту та переконань:

Опитувальник «Естетичний інтелект» (І. Фоменко) – методика, спрямована на виявлення рівня розвитку естетичного інтелекту, здатності до емоційного переживання краси, художньо-естетичного мислення, оцінки та створення естетичних образів. Опитувальник містить низку тверджень, які стосуються сприйняття мистецтва, природи, дизайну, музики, літератури

тощо. Респонденти оцінюють ступінь своєї згоди з ними, що дозволяє сформувати загальне уявлення про їхню естетичну чутливість, здатність до творчого мислення та відображення краси в різних сферах життя. Інструмент може бути корисним у психологічній практиці, освітньому процесі або творчому саморозвитку.

Методика «Діагностика домінуючої перцептивної модальності» С. Єфремцевої допомагає визначити, через який канал сприйняття людина найкраще отримує та обробляє інформацію – зоровий (візуальний), слуховий (аудіальний), кінестетичний (відчуттєвий) або змішаний. Інакше кажучи, це спосіб з'ясувати, як саме людина «сприймає світ» – через картинки, звуки, відчуття чи все разом. У тесті респондент відповідає на серію запитань про свої звички, вподобання й поведінку в повсякденному житті. Наприклад, чи легше йому щось запам'ятати, коли він це побачить, почує чи переживе на власному досвіді. Результати дозволяють краще зрозуміти, як ефективніше навчатися, спілкуватися, планувати або навіть працювати – адже, знаючи свій тип сприйняття, людина може обирати найбільш зручні форми подачі інформації. Методика часто використовується в освіті, психологічному консультуванні та для самопізнання.

Методика «Діагностика емоційного інтелекту» Н. Холла – це психологічний тест, що дозволяє оцінити здатність людини розпізнавати, розуміти та керувати власними емоціями, а також емоціями інших. Іншими словами, цей інструмент допомагає виявити рівень емоційного інтелекту – важливої життєвої навички, яка впливає на успішність у спілкуванні, роботі, навчанні та саморегуляції.

Опитувальник містить серію тверджень, які стосуються поведінки людини в різних емоційних ситуаціях. За підсумками тесту можна отримати оцінку за кількома шкалами: усвідомлення власних емоцій, керування емоційними станами, самомотивація, емпатія, розпізнавання емоцій інших. Цей інструмент корисний як у психологічній практиці, так і в освіті чи

професійному розвитку – адже допомагає побачити сильні й слабкі сторони в емоційній сфері та працювати над собою більш усвідомлено.

2.3. Аналіз результатів дослідження

З метою дослідження естетичних переконань у зрілому віці було проведено опитування серед 33 людей у віці від 25 до 60 років, із яких 24,2% - чоловіки, а решта – 75,8% – жінки.

Анкетування учасників дослідження здійснювалось за допомогою визначених методик та створених GoogleForms (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeAieFDkyvxxv9_R9bwPX_RLe1rbVvxD2cplvg0IPJ4kvEBMw/viewform?usp=dialog).

Для збору відповідей від учасників дослідження створену гугл форму було опубліковано у телеграм каналі мешканців житлового комплексу «Оранж Парк».

Перейдемо до аналізу результатів дослідження (Додаток Г) за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) (Додаток А).

Представимо отримані результати у кількісному вимірі за рівнями емоційного інтелекту (табл. 2.1).

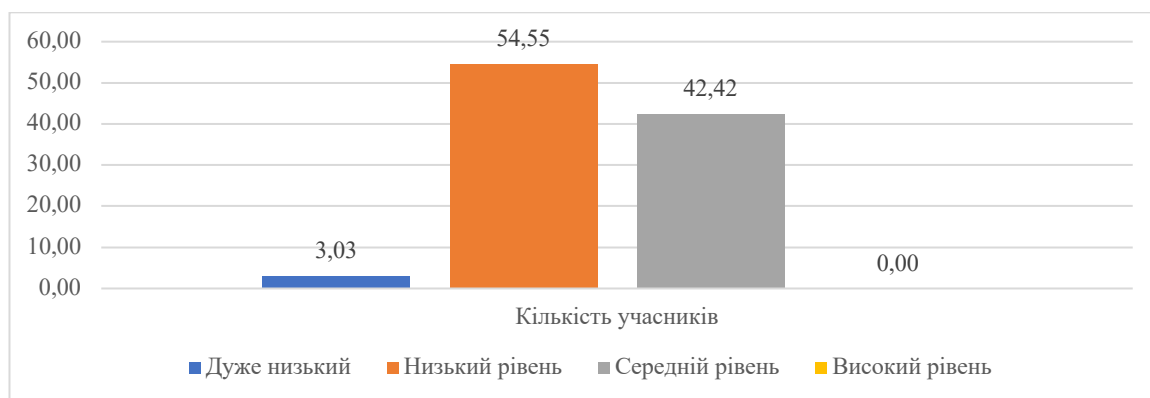
Таблиця 2.1

Результати за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) за рівнями емоційного інтелекту, осіб

	Рівень			
	Дуже низький	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Кількість учасників	1	18	14	0

Джерело: складено автором

Відобразимо відсотковий розподіл рівнів емоційного інтелекту у респондентів на рис. 2.1.

**Рис. 2.1. Відсотковий розподіл рівнів
емоційного інтелекту та загальним у респондентів за методикою
«Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко), %**

Отже, як бачимо із отриманих результатів наведених у табл. 2.1 та на рис. 2.1, за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) серед опитаних немає жодної людини з високим рівнем естетичного інтелекту. Це означає, що більшість учасників не надто чутливі до краси навколо – вони або не звертають уваги на естетику, або вважають її другорядною у своєму житті. Майже половина респондентів показали низький рівень естетичної чутливості: для них важливішими є практичність, користь і функціональність, ніж гармонія, витонченість чи емоційне враження. Ще близько третини учасників мають середній рівень – це означає, що їм подобаються певні естетичні речі, але лише в окремих сферах, наприклад, у виборі одягу чи в любові до природи. Водночас інші аспекти, як-от архітектура, музика чи мистецтво, можуть бути для них байдужими. Один із респондентів виявив дуже низький рівень, що може свідчити про майже повну відсутність інтересу до краси, можливо, через особливості виховання або індивідуальні особливості сприйняття.

Вважаємо, що загалом результати говорять про те, що у цієї групи людей переважає утилітарне, практичне ставлення до життя. Естетичні речі для них – не те, на що вони звертають увагу щодня. Це може бути пов'язано з тим, що у їхньому середовищі естетика не вважається важливою, або ж вони не мали можливості сформувати таку чутливість у дитинстві та юності. Причинами

цього можуть бути обмежений досвід спілкування з мистецтвом і красою, акцент у вихованні на корисному, а не на прекрасному, а також вплив цифрової культури, яка часто пропонує спрощені, поверхневі візуальні образи. Не менш важливо й те, що багато людей просто не навчені розпізнавати свої естетичні реакції – вони не звикли помічати, що саме викликає у них захоплення, а що – відторгнення.

Перейдемо до аналізу результатів дослідження (Додаток Д) за методикою діагностики домінуючої перцептивної модальності (С. Єфремцева) (Додаток Б).

Представимо отримані результати у кількісному вимірі за провідним типом соціальної перцепції (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Результати за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) за провідним типом соціальної перцепції, осіб

	Тип соціальної перцепції		
	Візуальний	Аудіальний	Кінестетичний
К-сть учасників	12	2	19

Джерело: складено автором

Відобразимо відсотковий розподіл провідних типів соціальної перцепції у респондентів на рис. 2.2.

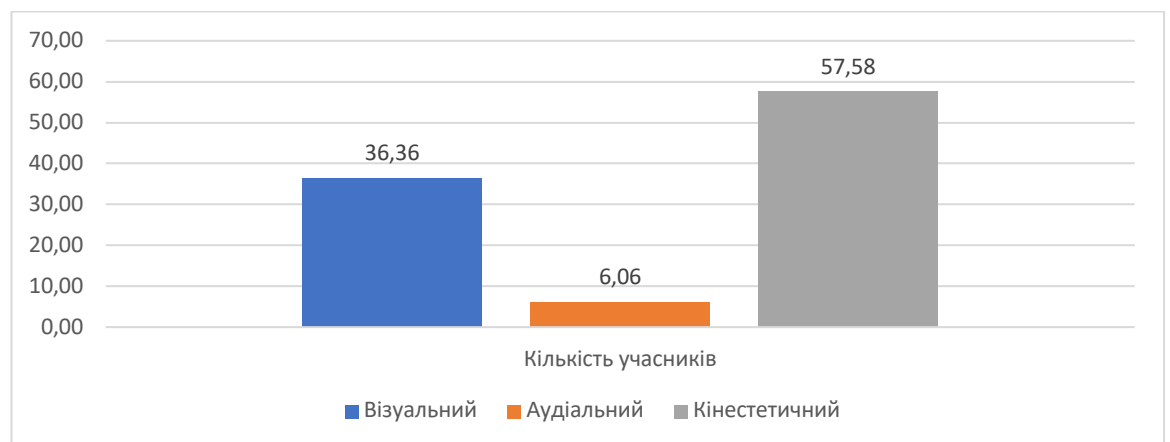

Рис. 2.1. Відсотковий розподіл за провідним типом соціальної перцепції за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко), %

Отже, як бачимо із отриманих результатів наведених у табл. 2.1 та на рис. 2.1, за методикою «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) вони свідчать про домінування кінестетичного типу соціальної перцепції серед досліджуваних осіб. З 33 респондентів більшість – 19 осіб (понад 57%) – мають саме кінестетичний тип. Це означає, що в процесі естетичного сприймання та інтерпретації світу ці учасники найбільше орієнтуються на тілесні, чуттєві, емоційні відчуття. Для них характерне глибинне занурення в естетичний досвід через дотик, рух, інтуїцію, тілесний резонанс.

Візуальний тип соціальної перцепції виявлено у 12 респондентів (близько 36%). Такі особи схильні до естетичного сприймання переважно через зорові образи, кольори, композиції, символіку. Вони часто виявляють здатність до художнього мислення, візуалізації та чутливості до візуальних форм краси.

Найменше учасників виявили аудіальний тип – лише 2 особи (близько 6%). Це свідчить про відносну рідкість такого способу естетичного реагування у вибірці. Аудіали зазвичай орієнтовані на звукові характеристики мистецтва – музику, ритм, інтонації, і можуть краще розпізнавати естетичне у звуковому середовищі.

Переважання кінестетичного типу свідчить про те, що у зрілому віці естетичні переконання часто формуються на основі емоційно-чуттєвого досвіду та тілесного залучення до взаємодії з мистецтвом чи красою в повсякденному житті, що, як вважаємо, може вказувати на потребу розвивати інші модальності – зорову й слухову – для більш гармонійного, цілісного формування естетичних переконань.

Перейдемо до аналізу результатів дослідження (Додаток Е) за методикою «Емоційний інтелект» (Н. Холл) (Додаток В).

Представимо отримані результати у кількісному вимірі за рівнями парціального емоційного інтелекту та загальним інтегративним показником емоційного інтелекту (табл. 2.3).

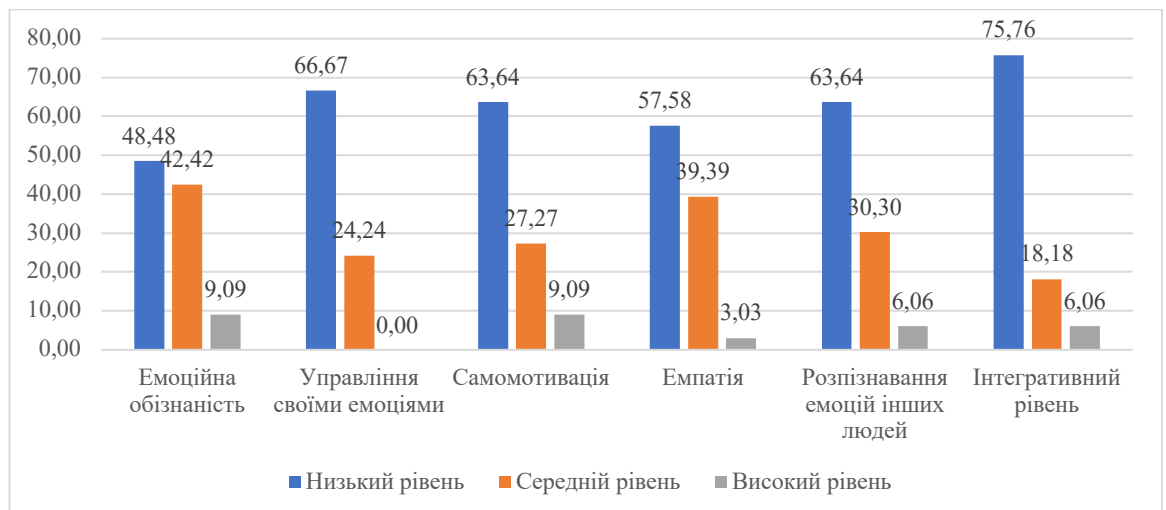
Таблиця 2.3

**Результати за методикою «Емоційний інтелект» (Н. Холл) за
рівнями парціального емоційного інтелекту та загальним інтегративним
показником емоційного інтелекту, осіб**

Назва субшкали	Рівень		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Емоційна обізнаність	16	14	3
Управління своїми емоціями	22	8	0
Самотивація	21	9	3
Емпатія	19	13	1
Розпізнавання емоцій інших людей	21	10	2
Інтегративний рівень	25	6	2

Джерело: складено автором

Відобразимо відсотковий розподіл рівнів парціального емоційного інтелекту та загальним інтегративним показником емоційного інтелекту у респондентів на рис. 2.3.

**Рис. 2.3. Відсотковий розподіл рівнів
парціального емоційного інтелекту та загальним інтегративним
показником емоційного інтелекту у респондентів за методикою
«Емоційний інтелект» (Н. Холл), %**

Отже, як бачимо із отриманих результатів наведених у табл. 2.3 та на рис. 2.3, за методикою «Емоційний інтелект» (Н. Холл)

Результати діагностики за методикою Н. Холла свідчать про переважно низький рівень розвитку емоційного інтелекту серед досліджуваних осіб. У межах кожної субшкали домінують саме низькі значення, що вказує на недостатній розвиток ключових компонентів емоційної компетентності.

Зокрема, емоційна обізнаність (усвідомлення власних емоцій) виявилась на низькому рівні у 16 респондентів із 33. Хоча 14 осіб мають середній рівень, лише 3 – високий, що може свідчити про загальну труднощі у саморефлексії емоційного стану.

Управління своїми емоціями демонструє найгіршу динаміку: 22 учасники мають низький рівень, і жоден – високий, що, як вважаємо, вказує на слабкі навички емоційної саморегуляції, що може призводити до емоційної нестабільності в стресових або напружених ситуаціях.

За показником самомотивації також переважає низький рівень (21 особа), тоді як високий мають лише 3. Таким чином, вважаємо, що отримані дані можуть свідчити про знижену внутрішню мотивацію до досягнення цілей, низький рівень натхнення та схильність до емоційного виснаження.

Емпатія, як здатність розпізнавати і співпереживати емоціям інших, також слабо виражена – у 19 респондентів виявлено низький рівень. Така тенденція може вказувати на труднощі в емоційній чутливості до переживань інших людей.

За субшкалою розпізнавання емоцій інших людей 21 респондент продемонстрував низький рівень, що свідчить про труднощі у читанні невербальних сигналів, міміки та інтонацій, важливих для соціальної взаємодії.

Інтегративний рівень емоційного інтелекту, що узагальнює всі компоненти, також є переважно низьким: 25 із 33 респондентів показали низький рівень, лише 2 – високий. Відтак, ми відстежуємо загальну тенденцію недостатньо розвиненого емоційного інтелекту у вибірці.

Отримані результати вказують на потребу у розвитку емоційного інтелекту в досліджуваній групі, зокрема – у напрямку підвищення емоційної обізнаності, навичок емоційної саморегуляції, самомотивації та емпатії. Такий емоційний фон може впливати не лише на міжособистісну комунікацію, а й на здатність формувати та сприймати естетичні переконання, що є актуальним у контексті вашого дослідження.

Таким чином, узагальнення емпіричних результатів дозволяє виявити певні тенденції в естетичних уподобаннях, рівнях естетичного й емоційного інтелекту та особливостях перцептивного сприйняття у дорослому віці. Отримані дані слугують підґрунтям для подальшого аналізу та логічного зіставлення з попередньо сформульованими гіпотезами дослідження. Перейдемо до їх обґрунтування та перевірки у контексті виявлених закономірностей.

У висунутих гіпотезах ми припустили наявність позитивного статистично значущого кореляційного зв'язку між показниками:

- рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку;
- домінуючої візуальної перцептивної модальності мають вищий рівень естетичного інтелекту, ніж ті, у кого переважають аудіальна чи кінестетична модальності;
- рівня естетичного інтелекту та гармонійного поєднання прагматичних і гуманістичних життєвих цінностей.

Для перевірки кореляційного зв'язку між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку було використано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Перша емпірична гіпотеза перевірялась за допомогою кореляційного аналізу між показниками естетичного інтелекту за методикою опитувальник «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко) та показниками емоційного інтелекту за методикою діагностики «емоційного інтелекту» (Н. Холл).

Перша емпірична гіпотеза про те, що існує позитивний зв'язок між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку.

Результати кореляційного аналізу представлені у додатку Ж.

За результатами кореляційного аналізу гіпотеза №1 про позитивний зв'язок між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку не підтверджена. Виявлено, що зв'язок між естетичним інтелектом та окремими компонентами емоційного інтелекту є дуже слабким. Усі отримані коефіцієнти кореляції знаходяться в межах від 0,04 до 0,15, що свідчить про практично відсутній або дуже слабкий статистичний зв'язок між досліджуваними показниками. Зокрема, найвищий показник – 0,155 спостерігається між естетичним інтелектом та здатністю до управління своїми емоціями, однак навіть цей показник не є достатнім для висновків про наявність стійкого зв'язку.

Жоден із компонентів емоційного інтелекту, включно з емоційною обізнаністю, самомотивацією, емпатією чи розпізнаванням емоцій інших людей, не продемонстрував кореляції на рівні, який можна було б вважати статистично або психологічно значущим. Також інтегративний рівень емоційного інтелекту, який об'єднує всі складові, виявив зв'язок з естетичним інтелектом лише на рівні $r=0,091$, що є дуже слабким значенням.

Таким чином, можна зробити висновок, що гіпотеза про існування позитивного зв'язку між естетичним інтелектом та емоційним інтелектом у досліджуваній вибірці осіб зрілого віку не підтверджується. Отримані результати свідчать про відсутність вираженого взаємозв'язку між цими двома конструктами та дають підстави припускати, що естетичний інтелект функціонує як окрема пізнавально-афективна структура, що не залежить напряду від рівня емоційного інтелекту.

Водночас у межах самого емоційного інтелекту простежується низка сильних і значущих кореляцій між його компонентами. Наприклад:

- емоційна обізнаність має сильний зв'язок із емпатією ($r = 0,919$), розпізнаванням емоцій інших людей ($r = 0,887$), інтегративним

рівнем емоційного інтелекту ($r = 0,964$) і самотивацією ($r = 0,885$).

- самотивація сильно корелює з інтегративним рівнем емоційного інтелекту ($r = 0,941$).
- емпатія сильно пов'язана з розпізнаванням емоцій інших людей ($r = 0,915$) і з інтегративним рівнем емоційного інтелекту ($r = 0,932$).

На підставі виявлених зв'язків вважаємо, що виявлені значення свідчать про високу внутрішню узгодженість структури емоційного інтелекту, але не підтверджують її зв'язку з естетичним інтелектом.

Для перевірки кореляційного зв'язку між домінуючою візуальною перцептивною модальністю та рівнем естетичного інтелекту в осіб зрілого віку було використано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Друга емпірична гіпотеза перевірялась за допомогою кореляційного аналізу між типами перцептивної модальності та показниками естетичного інтелекту.

Друга емпірична гіпотеза про те, що тип домінуючої перцептивної модальності має статистично значущий зв'язок із рівнем емоційного інтелекту в осіб зрілого віку.

Результати кореляційного аналізу представлені у додатку 3.

За результатами кореляційного аналізу гіпотеза №2 про те, що тип домінуючої перцептивної модальності має статистично значущий зв'язок із рівнем емоційного інтелекту в осіб зрілого віку не підтверджена.

Результати показали, що жодна з кореляцій між модальністю та естетичним інтелектом не досягає стандартного порогу статистичної значущості (як правило, це $r \approx \pm 0,3$ для середніх вибірок або ще вище для невеликих вибірок). Найбільша за абсолютним значенням негативна кореляція між візуальною модальністю та естетичним інтелектом ($r = -0,228$), а це свідчить про те, що зі зростанням візуальної домінанти рівень естетичного інтелекту скоріше знижується, ніж підвищується і, навпаки, що суперечить

очікуванням. Однак навіть ця кореляція є слабкою. Кореляції з іншими модальностями ще слабші: аудіальна має дуже слабкий позитивний зв'язок з естетичним інтелектом ($r=0,112$), а кінестетична – дуже слабкий негативний ($r=-0,063$). Такий розподіл свідчить про відсутність чітко вираженої залежності між типом сенсорного сприймання та рівнем естетичного інтелекту.

Натомість спостерігаються помірні позитивні кореляції між самими модальностями, зокрема між аудіальною та кінестетичною ($r = 0,316$), а також між візуальною та аудіальною ($r = 0,315$). Вважаємо, що виявлена тенденція може вказувати на те, що частина учасників має мультисенсорний стиль, тобто не одну чітко виражену модальність, а поєднання кількох, що ускладнює просту лінійну інтерпретацію залежностей.

Таким чином, встановлено, що кореляції між типами перцептивної модальності та рівнем естетичного інтелекту не є статистично значущими за силою зв'язку. Найсильніший зв'язок – негативна кореляція з візуальною модальністю є слабким і несподіваним за напрямком. Виявлене демонструє наявність певної сенсорної переваги (наприклад, візуальної) не передбачає автоматично високого або низького естетичного інтелекту у людей зрілого віку.

Для перевірки кореляційного зв'язку між типом домінуючої перцептивної модальності та рівнем емоційного інтелекту в осіб зрілого віку було використано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Третя емпірична гіпотеза перевірялась за допомогою кореляційного аналізу між показниками типами перцептивної модальності та показниками емоційного інтелекту за методикою діагностики «емоційного інтелекту» (Н. Холл).

Третя емпірична гіпотеза про те, що особи зрілого віку з домінуючою візуальною перцептивною модальністю мають вищий рівень естетичного інтелекту, ніж ті, у кого переважають аудіальна чи кінестетична модальності.

Результати кореляційного аналізу представлені у додатку К.

Для обґрунтування гіпотези 3 проаналізуємо наявні кореляційні зв'язки між типом домінуючої перцептивної модальності (візуальна, аудіальна, кінестетична) та рівнем естетичного інтелекту. Основна ідея гіпотези полягає в тому, що візуальна модальність – як сенсорна система, безпосередньо пов'язана зі сприйняттям форми, кольору, композиції – має бути позитивно пов'язана з естетичним інтелектом.

За результатами кореляційного аналізу гіпотеза №3 про позитивний зв'язок між рівнем естетичного інтелекту та емоційного інтелекту в осіб зрілого віку частково підтверджена, однак потребує уточнення і розширення: тип сенсорної модальності може бути одним із факторів, що впливають на емоційно-естетичну сферу, проте його вплив, ймовірно, є опосередкованим або залежать від взаємодії з іншими індивідуальними особливостями.

У результатах дослідження простежується цікава, хоча й слабка, тенденція: особи з візуальною домінантною перцептивною модальністю мають дещо вищі показники естетичного інтелекту, ніж інші. Зокрема, коефіцієнт кореляції між візуальною модальністю та естетичним інтелектом становить $r = 0,0938$, що означає дуже слабкий, але позитивний зв'язок. Інакше кажучи, хоча певна залежність є, її сила надто низька, щоб робити обґрунтовані висновки або прогнозувати рівень естетичного інтелекту на основі перцептивного типу.

Більш помітною є негативна кореляція між аудіальною ($r = -0,2357$) та кінестетичною ($r = -0,3554$) модальністю й інтегративним рівнем емоційного інтелекту. Вважаємо, що ці результати свідчать про те, що респонденти з переважаючим аудіальним чи кінестетичним способом сприймання демонструють нижчі інтегровані показники емоційної сфери. На нашу думку, ця тенденція може бути важливою для розуміння того, як різні сенсорні домінанти впливають на здатність до емоційної обробки складних естетичних вражень.

Також встановлено, що між візуальною та іншими модальностями (аудіальною – $r = 0,3157$; кінестетичною – $r = 0,2536$) спостерігаються помірні

позитивні зв'язки, що свідчить про потенційну мультисенсорну інтеграцію у деяких учасників. Тобто, навіть якщо одна модальність є домінантною, це не виключає активності інших, а отже, ймовірно, люди з візуальною домінантою можуть частково користуватись і аудіальними або кінестетичними каналами у процесі сприймання та естетичних переживань.

У підсумку, хоча гіпотеза про перевагу візуальної модальності щодо естетичного інтелекту формально не підтверджується через слабкість кореляцій, отримані результати дозволяють припустити наявність певних латентних зв'язків між сенсорними перевагами та емоційно-естетичними здібностями, що, на нашу думку, відкриває перспективу для подальших досліджень.

Отже, дослідження показує, що досліджувана група демонструє переважно утилітарне та практичне ставлення до життя з обмеженою увагою до естетичних аспектів, можливо, через вплив середовища, освітню спрямованість та цифрову культуру. Більшість учасників демонструють кінестетичний стиль сприйняття, наголошуючи на тілесних і чуттєвих переживаннях в естетичному сприйнятті, тоді як візуальні та аудіальні модальності менш домінують. Емпіричний аналіз показує, що рівень емоційного інтелекту, як правило, низький і несуттєво корелює з естетичним інтелектом, припускаючи, що це окремі конструкції. Крім того, сенсорні переваги, зокрема візуальне домінування, демонструють слабкі, але помітні зв'язки з естетичною та емоційною обробкою, підкреслюючи складність перцептивних та емоційних взаємодій у дорослому віці.

Висновки до розділу 2

Дослідження спрямоване на вивчення психологічних особливостей, залучених до розвитку естетичних переконань у дорослому віці, зосереджуючись на рівні естетичного інтелекту, ціннісних орієнтаціях та

факторах впливу всередині особистості зрілої людини. Його завдання включають аналіз існуючих наукових і психологічних підходів до естетичних переконань у різних вікових групах, встановлення теоретичних основ естетичного інтелекту та емпіричне дослідження особливостей естетичних переконань у дорослих за допомогою психодіагностичних методів. Дослідження було організовано в три етапи: підготовчий етап, що включає огляд літератури та відбір зразків, основний етап, який передбачає проведення опитувань і тестування серед дорослих віком від 25 до 60 років, і аналітичний етап, на якому дані обробляються та інтерпретуються, щоб зробити висновки. Загалом дослідження спрямоване на визначення факторів, які сприяють або перешкоджають формуванню естетичних переконань у зрілих людей, сприяючи глибшому розумінню естетичного розвитку в дорослому віці.

Емпіричне дослідження проводилося шляхом онлайн-опитування мешканців ЖК Orange Park, в якому взяли участь понад 30 учасників віком від 25 до 60 років, що представляють зрілу вікову групу. У дослідженні використовувалися психодіагностичні методи, включаючи опитувальники щодо естетичного інтелекту, емоційного інтелекту та діагностичний інструмент для модальностей сприйняття, щоб дослідити різні аспекти естетичного сприйняття, інтелекту та переконань у дорослому віці. Ці методи дозволили зрозуміти здатність людей емоційно відчувати красу, їхні домінуючі канали сприйняття та навички емоційної регуляції. Незважаючи на те, що вибірка обмежується конкретним житловим населеним пунктом, отримані дані дозволяють спочатку зрозуміти тенденції естетичних переконань і сприйняття серед дорослих.

Дослідження показує, що досліджувана група демонструє переважно утилітарне та практичне ставлення до життя з обмеженою увагою до естетичних аспектів, можливо, через вплив середовища, освітню спрямованість та цифрову культуру. Більшість учасників демонструють кінестетичний стиль сприйняття, наголошуючи на тілесних і чуттєвих переживаннях в естетичному сприйнятті, тоді як візуальні та аудіальні

модальності менш домінують. Емпіричний аналіз показує, що рівень емоційного інтелекту, як правило, низький і несуттєво корелює з естетичним інтелектом, припускаючи, що це окремі конструкції. Крім того, сенсорні переваги, зокрема візуальне домінування, демонструють слабкі, але помітні зв'язки з естетичною та емоційною обробкою, підкреслюючи складність перцептивних та емоційних взаємодій у дорослому віці.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

3.1. Психологічні умови розвитку естетичних переконань

Роль сприйняття та інтерпретації у формуванні естетичних суджень є основоположною для розуміння того, як люди цінують і оцінюють красу. Сприйняття забезпечує початковий сенсорний вхід, дозволяючи людям реєструвати візуальні, слухові або тактильні стимули, тоді як інтерпретація включає когнітивні процеси, які приписують значення та цінність цим сприйняттям [1]. Наприклад, дві людини можуть дивитися на один і той самий твір мистецтва, але по-різному сприймати та інтерпретувати його красу, залежно від їхніх психологічних рамок і культурного походження. Цей процес формується складною взаємодією сенсорної інформації, уваги та когнітивної оцінки, що зрештою впливає на те, чи вважатиме щось естетично приємним чи ні. Крім того, розвиток естетичної свідомості спирається на виховання здатності повноцінно сприймати і правильно розуміти красу в повсякденній взаємодії з навколишнім середовищем.

Пам'ять і попередній досвід значно впливають на естетичні уподобання, оскільки люди схильні спиратися на свою особисту історію, коли формують думку про те, що є красивим або привабливим. Те, як людина згадує минулі зустрічі з мистецтвом, природою чи дизайном, може сформувати поточні естетичні судження, створюючи резервуар знайомих моделей і емоційних реакцій [10]. Вважаємо, що це означає: особа, яка часто стикалася з певним стилем або формою, швидше за все, віддасть перевагу цьому, оскільки її пам'ять зміцнює впізнавання та позитивні асоціації. Отже, динаміка модально-специфічної пам'яті відіграє життєво важливу роль у постійному розвитку

естетичного сприйняття, оскільки повторне вплив і пригадування з часом посилюють певні естетичні нахили.

Когнітивні упередження відіграють ключову роль у формуванні естетичних стандартів, систематично впливаючи на те, як люди обробляють і оцінюють сенсорну інформацію. Вони, зокрема: упередження підтвердження або ефект ореолу, можуть призвести до викривлених суджень, які відхиляються від об'єктивної оцінки, змушуючи людей віддавати перевагу певним естетичним якостям на основі попередніх переконань або емоційних станів. Наприклад, якщо хтось має позитивний емоційний зв'язок із певним художником, він може несвідомо оцінити всі роботи цього художника як прекрасніші, незалежно від їхньої фактичної якості. Визнання та розуміння цих когнітивних упереджень є важливим, оскільки вони формують не лише особистий смак, але й ширші культурні тенденції в естетиці, зміцнюючи суб'єктивні норми та стандарти.

Емоційні реакції фундаментально переплітаються з оцінкою естетичних переживань, слугуючи як каталізаторами, так і результатами у сприйнятті краси. Коли люди стикаються з мистецтвом, музикою чи природними пейзажами, їхні емоційні реакції, такі як трепет, радість чи навіть меланхолія, формують глибину та якість їхніх естетичних суджень [12, с. 390-395]. Такі емоційні реакції є не просто пасивними почуттями, а активними процесами, які допомагають людям надавати значення та значення тому, що вони сприймають. Крім того, найвищі форми естетичних емоцій відображають складну інтеграцію чуттєвого введення, особистої історії та інтерпретаційних рамок, які разом сприяють більш глибокій взаємодії з естетичним об'єктом. Вважаємо, що такий динамічний зв'язок свідчить про те, що емоційна здатність є необхідною умовою для повного розвитку естетичних переконань, що дозволяє людям внутрішньо зв'язуватися із зовнішньою красою і таким чином зміцнювати свої особисті стандарти смаку.

Внутрішня мотивація відіграє життєво важливу роль у залученні до естетичного досвіду, впливаючи як на інтенсивність, так і на автентичність

зв'язку особистості з красою. Люди, які займаються естетичною діяльністю з щирого інтересу, а не заради зовнішньої винагороди, мають більше шансів розвинути глибокі, стійкі естетичні переконання. Відтак, внутрішній потяг виховує допитливість, наполегливість і відкритість до нового досвіду, які необхідні для вивчення та оцінки різноманітних форм мистецтва та краси. У результаті внутрішня мотивація створює середовище, в якому люди можуть експериментувати з різними естетичними формами, розмірковувати над своїми уподобаннями та розвивати вишукані смаки. Наявність внутрішньої мотивації, таким чином, виступає психологічною основою для розвитку і дозрівання естетичної свідомості.

Настрій і афективні стани справляють значний вплив на те, як люди оцінюють красу, часто забарвлюючи їх сприйняття та судження непомітно, але сильно. Поточний емоційний стан людини може підвищувати чутливість до певних естетичних якостей, водночас зменшуючи інтерес до інших, що призводить до мінливості естетичних уподобань навіть у однієї людини [2]. Наприклад, позитивний настрій може сприяти сприйняттю яскравих кольорів або гармонійної музики, тоді як негативний вплив може спричинити перевагу похмурого або мінімалістичного мистецтва. Основні моменти щодо впливу настрою на естетичну оцінку відображено на рис. 3.1.

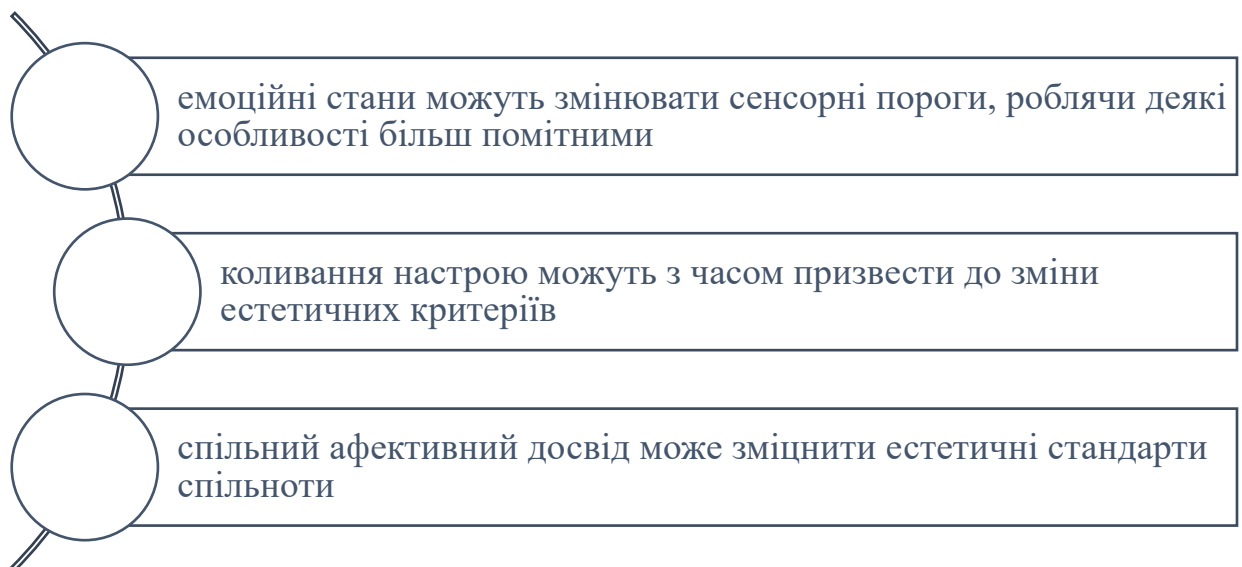

Рис. 3.1. Основні моменти щодо впливу настрою на естетичну оцінку

Відображені на рис. 3.1 моменти демонструють, що оцінка краси не є фіксованим процесом, а таким, який динамічно формується психологічним контекстом, у якому воно відбувається.

Соціальне навчання та моделювання є фундаментальними процесами, які сприяють розвитку естетичних переконань, особливо в роки формування, коли люди дуже сприйнятливі до зовнішніх впливів. Спостерігаючи за вподобаннями, поведінкою та судженнями членів сім'ї, однолітків, викладачів і діячів ЗМІ, люди засвоюють низку естетичних стандартів, які з часом формують їхні власні смаки та погляди. Наведемо приклад: діти, які бачать, як їхні батьки займаються певними формами мистецтва чи дизайну, швидше за все, самі цінуватимуть ті самі форми, демонструючи, як естетична культура передається від покоління до покоління. Таке моделювання не тільки впливає на те, що вважається прекрасним, але й забезпечує неявні правила щодо того, як інтерпретувати естетичні об'єкти та взаємодіяти з ними, сприяючи спільному розумінню в соціальних групах.

Культурні норми та цінності відіграють вирішальну роль у визначенні естетичних критеріїв, встановлення меж того, що вважається прекрасним, значущим або художньо цінним у певному суспільстві. Виходячи із аналізу численних наукових джерел, вважаємо, що ці норми закладені в традиціях, ритуалах і колективних практиках, які допомагають підтримувати естетичну культуру суспільства через покоління. У результаті люди, які виростають у різних культурних контекстах, соціалізуються в різні естетичні рамки, які керують їхніми судженнями та уподобаннями щодо мистецтва, моди та дизайну (рис. 3.2).

Продовжуючи міркування на окреслену тему, відзначаємо, що динамічна взаємодія між груповою ідентичністю та індивідуальними естетичними уявленнями далі формує те, як люди формують і виражають свої естетичні переконання. Приналежність до певної соціальної групи на основі етнічної приналежності, професії чи субкультури впливає не лише на типи

естетичного досвіду, якого прагнуть індивіди, але й на критерії, за якими вони оцінюють цей досвід [13].

Рис. 3.2. Ключові моменти, які ілюструють роль культурних норм

Відтак, до прикладу, члени творчої спільноти можуть надавати перевагу оригінальності та експерименту, тоді як члени традиціоналістської групи можуть цінувати дотримання встановлених форм і умовностей. Визначений приклад взаємодії може призвести як до зміцнення групових естетичних стандартів, так і до появи особистих варіацій, оскільки індивіди долають напругу між відповідністю груповим нормам і відстоюванням власних смаків.

Отже, на формування естетичних суджень фундаментально впливають сприйняття, інтерпретація, пам'ять, емоційні реакції та внутрішня мотивація, які формують те, як люди оцінюють красу. Сенсорні дані обробляються через когнітивні системи, причому особиста історія та культурне походження відіграють значну роль у формуванні уподобань, упереджень і стандартів краси. Крім того, соціальне навчання, культурні норми та групова ідентичність

ще більше впливають на естетичні переконання, підкреслюючи складну взаємодію між індивідуальною психологією та впливом суспільства в розвитку естетичної свідомості.

3.2. Психопрофілактичні заходи щодо підтримки естетичних переконань у зрілому віці

Психопрофілактичні заходи стосуються низки проактивних психологічних втручань, спрямованих на збереження та зміцнення психічного здоров'я шляхом запобігання виникненню психологічного дистресу чи розладів. В основі цих заходів лежить кілька керівних принципів, зокрема:

- раннє виявлення факторів ризику;
- систематичні стратегії профілактики;
- розвиток психологічної стійкості.

Ці принципи реалізуються в освітніх програмах, методах управління стресом і підтримуючих консультаціях, які спрямовані на зміцнення людей проти повсякденних стресів і криз. Дотримуючись цих основоположних принципів, психопрофілактичні заходи спрямовані не лише на збереження психічного благополуччя, але й на виховання проактивного ставлення до психологічного самообслуговування.

Сформувати й підтримувати позитивні естетичні переконання у зрілому віці – непросте завдання, яке ускладнюється під впливом низки індивідуальних, соціальних та культурних чинників. У цьому віковому періоді людина стикається не лише з природними віковими змінами зовнішності, а й із внутрішніми когнітивними установками, сформованими під впливом життєвого досвіду, соціального оточення та медіа. Виявлення основних бар'єрів, що перешкоджають розвитку гармонійного ставлення до себе, є необхідною умовою для подальшого конструювання ефективних інтервенцій.

Нижче наводимо ключові перешкоди, які заважають підтримці позитивних естетичних переконань у зрілому віці, із поясненнями, що спираються на попередній аналіз (рис. 3.3).

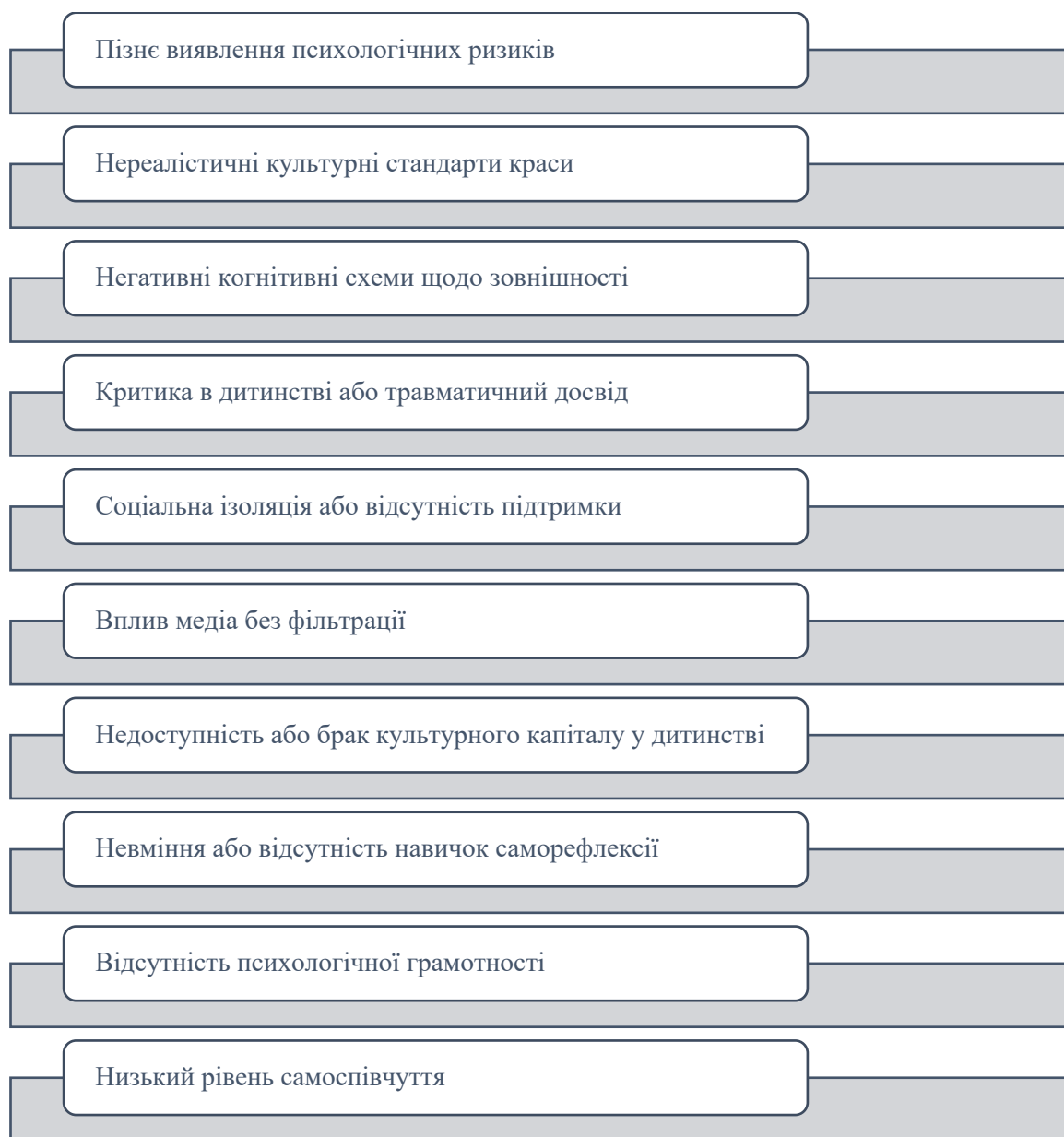

Рис. 3.3. Перешкоди, які заважають підтримці та розвитку позитивних естетичних переконань у зрілому віці

Як бачимо із рис. 3.3, багато дорослих стикаються з тим, що їм складно прийняти свою зовнішність і впевнено себе почувати через глибоко вкорінені переконання, які часто формуються ще в дитинстві. Якщо у юному віці не звернути увагу на перші тривожні сигнали, наприклад, сором за зовнішність

чи негативні думки про себе. Ці установки з часом укорінюються і стають частиною особистості. Особливо сильний вплив мають критика від близьких, відсутність підтримки, соціальна ізоляція, а також травматичні епізоди, пов'язані із зовнішністю.

Ще один потужний чинник – постійний тиск з боку медіа та соцмереж, які нав'язують стандарти краси, що мало мають спільного з реальністю. Людина починає несвідомо порівнювати себе з «ідеальними» образами, що лише підсилює невдоволення собою. У цьому всьому важливими стають здатність до саморефлексії, знання про психологію, розвиток самоспівчуття і доступ до естетичної культури. Без цих ресурсів людині важко змінити власне ставлення до себе, тож підтримка має бути комплексною: і через психотерапію, і через зміну оточення, і через переосмислення культурних впливів.

Естетичні переконання в дорослому віці глибоко вкорінені в психологічні основи, які охоплюють сприйняття, емоції та оціночне судження. Вони формуються когнітивними процесами, які інтерпретують чуттєву інформацію, емоційні реакції на красу чи мистецтво, а також інтерналізацію культурних і особистих ідеалів. У дорослих на основі накопиченого досвіду та внутрішніх стандартів формуються стійкі естетичні смаки, які впливають на те, як вони оцінюють і цінують естетичні явища у повсякденному житті. Коли люди дорослішають, їхні естетичні уподобання часто відображають синтез особистісного зростання, освіти та впливу різноманітних форм художньої та природної краси. Ця психологічна основа для естетичних переконань лежить в основі здатності цінувати, створювати та зберігати красу, сприяючи загальному задоволенню життям та емоційній стійкості.

Дорослі часто стикаються зі значними психологічними перешкодами, які заважають розвитку та підтримці позитивної естетичної самосвідомості. Ці труднощі можуть виявлятися як постійна невпевненість у собі, внутрішні негативні переконання або наслідки різкої самокритики внаслідок минулого досвіду. Для багатьох критика в ранньому віці або повторне знайомство з

нереалістичними ідеалами може затвердіти в когнітивних викривленнях, ускладнюючи оцінку своїх унікальних естетичних якостей. Подолання таких бар'єрів вимагає як самосвідомості, так і цілеспрямованих втручань, таких як керована саморефлексія або участь у групі підтримки під керівництвом фахівців психологічної служби. За допомогою цих підходів люди можуть почати ідентифікувати та оскаржувати негативні моделі мислення, що лежать в основі, відкриваючи двері до здоровішого самосприйняття та більшої естетичної впевненості.

Відтак, вважаємо, що розвиток стійкості та адаптивних механізмів подолання є важливими для підтримки тривалої естетичної впевненості, особливо коли стикаються з постійними проблемами. Адже психопрофілактичні заходи можуть зіграти вирішальну роль у цьому процесі, озброївши людей інструментами для управління стресом, регулювання емоцій і збереження перспективи (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Комплекс заходів із підтримки естетичних переконань у зрілому віці

Напрямок	Захід	Зміст	Очікуваний ефект
Естетична освіта	Освітні лекторії / семінари з естетики та мистецтва	Організація зустрічей з митцями, викладачами естетики; обговорення творів мистецтва, архітектури, дизайну, моди тощо	Поглиблення естетичних знань, формування критичного мислення щодо візуальної культури
Розвиток творчості	Майстер-класи з художньої діяльності (живопис, дизайн, фотографія)	Залучення до активної творчої діяльності, створення власних художніх образів	Підвищення самооцінки, розвиток творчого потенціалу, відчуття естетичного самовираження
Культурна активність	Відвідування театрів, виставок, кінопоказів, музеїв	Створення груп для культурного дозвілля, колективне обговорення побаченого	Соціалізація, актуалізація естетичного досвіду, збагачення емоційної сфери
Особистісна рефлексія	Арт-терапевтичні практики / естетичні щоденники	Робота з візуальними та текстовими образами з метою вираження власного ставлення до краси, мистецтва, природи	Глибше усвідомлення власних естетичних переконань, психоемоційна стабільність

Продовження таблиці 3.2

Візуальна екологія	Формування естетичного середовища в побуті	Консультації з дизайну інтер'єру, підбір кольорових рішень, освітлення, предметів декору з урахуванням естетичних уподобань	Підвищення комфорту життя, відчуття гармонії у повсякденному просторі
Підтримка тілесної естетики	Заняття з тілесно-орієнтованих практик (йога, танець, пілатес, фітнес)	Гармонізація ставлення до власного тіла, підкреслення його краси через рух	Позитивне тілесне самосприйняття, зміцнення фізичного та емоційного здоров'я
Інтерперсональна комунікація	Естетичне спілкування в клубах за інтересами	Дискусії про красу, моду, стиль, естетику в природі, мистецтві, побуті; обмін досвідом	Формування естетичної спільноти, підтримка почуття належності та значущості
Цифрова естетика	Навчання цифровому контенту (обробка фото, створення відео, блогів)	Опанування цифрових інструментів для візуального самовираження	Актуалізація естетичних переконань у цифровому просторі, активна участь у сучасному естетичному дискурсі
Екологічна чутливість	Прогулянки та споглядання природи	Організовані походи, екскурсії з фокусом на природну красу, сезонні спостереження	Поглиблення естетичного переживання природи, зміцнення зв'язку з навколишнім середовищем

Джерело: складено автором

Виходячи із заходів, наведених у табл. 3.1, відзначаємо, що ефективна підтримка естетичних переконань у зрілому віці вимагає комплексного підходу, який поєднує індивідуальні психологічні практики (рефлексія, когнітивна реконструкція, розвиток самоспівчуття), соціальну інтеграцію (створення підтримуючих спільнот, естетичних клубів, культурних ініціатив), а також освітні та медіа-грамотні втручання. Зміна ставлення до власного тіла, зовнішності та краси можлива лише за умов поєднання внутрішньої роботи над переконаннями з поступовою трансформацією середовища, яке формує естетичні норми. Такий міждисциплінарний підхід сприяє збереженню

психологічного благополуччя, емоційної стійкості та більш гармонійному сприйняттю себе у динаміці вікових змін.

Отже, психопрофілактика охоплює проактивні психологічні втручання, спрямовані на підтримку психічного здоров'я та сприяння стійкості шляхом раннього виявлення ризиків, стратегій профілактики та навчання самообслуговування. У зрілому віці розвитку позитивних естетичних переконань заважають індивідуальні, соціальні та культурні бар'єри, у тому числі внутрішнє негативне ставлення, вплив засобів масової інформації та нереалістичні стандарти краси, які можуть перешкоджати прийняттю себе та впевненості. Для підтримки естетичного благополуччя важливий комплексний підхід, що включає освіту, творчу діяльність, культурну участь, саморефлексію та соціальну підтримку, оскільки ці стратегії допомагають людям кинути виклик негативним переконанням, підвищити самосвідомість і виховати гармонійне сприйняття своєї зовнішності та естетичних цінностей.

Висновки до розділу 3

Естетичні оцінки в першу чергу формуються сприйняттям, інтерпретацією, пам'яттю, емоційними реакціями та внутрішньою мотивацією, які впливають на те, як люди оцінюють красу. Когнітивні системи обробляють сенсорну інформацію, де особистий досвід і культурний контекст значно впливають на переваги, упередження та стандарти краси. Крім того, культурні норми, соціальне навчання та групова ідентичність також відіграють вирішальну роль у формуванні естетичних переконань, підкреслюючи складний зв'язок між індивідуальною психологією та суспільними факторами у формуванні естетичного усвідомлення.

Психопрофілактика стосується проактивних психологічних заходів, спрямованих на зміцнення психічного здоров'я та підвищення стійкості шляхом раннього виявлення ризиків, реалізації стратегій профілактики та

навчання самообслуговуванню. У зрілому віці формуванню позитивних естетичних переконань заважають різні індивідуальні, соціальні та культурні перешкоди, такі як інтерналізоване негативне сприйняття, вплив засобів масової інформації та нереалістичні ідеали краси, які можуть перешкоджати прийняттю себе та впевненості. Для сприяння естетичного благополуччя важливий цілісний підхід, що включає освіту, творчі пошуки, культурну участь, саморефлексію та соціальну підтримку. Ці стратегії дають людям можливість протистояти негативним переконанням, покращують самосвідомість і розвивають збалансований погляд на свою зовнішність та естетичні цінності.

ВИСНОВКИ

У зрілому віці естетичні переконання стають глибшими й багатограннішими – вони не зводяться лише до питання смаку чи зовнішнього вигляду. Це радше внутрішній орієнтир, у якому поєднується особистий досвід, емоційна чутливість, цінності, а також відчуття сенсу життя. Людина починає сприймати красу не тільки через образ чи форму, а й через зміст, гармонію, людські стосунки, спогади, природу. Естетика перетворюється на відображення того, що справді важливо, на дзеркало внутрішньої зрілості.

Цей процес формується поступово, під впливом як внутрішніх чинників (досвід, рефлексія, самоусвідомлення, духовні пошуки), так і зовнішніх (культура, медіа, родинні традиції, соціальне оточення). Вони тісно переплітаються і змінюються з часом. Наприклад, із віком ми починаємо переосмислювати нав'язані взірці краси або стилю, замінюючи їх на власні, глибше відчуті орієнтири. У результаті в кожній людині складається своя унікальна «естетична картина світу», яка хоч і оновлюється з досвідом, усе ж має певні сталі теми, символи чи асоціації.

Естетичні переконання відіграють дуже важливу роль у нашому психічному житті. Вони можуть допомогти втримати внутрішню рівновагу, коли все здається нестабільним, створити «естетичну опору»² в часи втрат чи криз, сприяти самовираженню і натхненню. Через естетичне ми іноді інтуїтивно відчуваємо себе ціліснішими, вкоріненими в реальність. Саме тому такі переконання тісно пов'язані з ідентичністю: вони не лише виражають нас, а й допомагають нам зрозуміти, хто ми є.

Крім того, естетика має і соціальне, і культурне значення. Вона впливає на те, як ми спілкуємося, як оформлюємо свій простір, якими цінностями керуємося в побуті чи у святкуваннях. Естетичні уподобання можуть бути важливим елементом зв'язку поколінь, каналом передачі пам'яті, частиною особистої та колективної ідентичності. І що важливо, у зрілості ми здатні не лише переймати ці форми, а й осмислювати, переосмислювати й навіть

змінювати їх, беручи активну участь у формуванні власної естетичної реальності.

У підсумку, сформовані естетичні переконання – це не лише питання смаку. Це результат глибокої внутрішньої роботи, інструмент психічної та духовної стабільності, а також міст між особистим досвідом і культурним середовищем. Вони допомагають жити осмислено, приймати світ у всій його складності і при цьому не втрачати чутливості до краси.

Дослідження спрямоване на вивчення психологічних особливостей, залучених до розвитку естетичних переконань у дорослому віці, зосереджуючись на рівні естетичного інтелекту, ціннісних орієнтаціях та факторах впливу всередині особистості зрілої людини. Його завдання включають аналіз існуючих наукових і психологічних підходів до естетичних переконань у різних вікових групах, встановлення теоретичних основ естетичного інтелекту та емпіричне дослідження особливостей естетичних переконань у дорослих за допомогою психодіагностичних методів. Дослідження було організовано в три етапи: підготовчий етап, що включає огляд літератури та відбір зразків, основний етап, який передбачає проведення опитувань і тестування серед дорослих віком від 25 до 60 років, і аналітичний етап, на якому дані обробляються та інтерпретуються, щоб зробити висновки. Загалом дослідження спрямоване на визначення факторів, які сприяють або перешкоджають формуванню естетичних переконань у зрілих людей, сприяючи глибшому розумінню естетичного розвитку в дорослому віці.

Емпіричне дослідження проводилося шляхом онлайн-опитування мешканців ЖК Orange Park, в якому взяли участь понад 30 учасників віком від 25 до 60 років, що представляють зрілу вікову групу. У дослідженні використовувалися психодіагностичні методи, включаючи опитувальники щодо естетичного інтелекту, емоційного інтелекту та діагностичний інструмент для модальностей сприйняття, щоб дослідити різні аспекти естетичного сприйняття, інтелекту та переконань у дорослому віці. Ці методи дозволили зрозуміти здатність людей емоційно відчувати красу, їхні

домінуючі канали сприйняття та навички емоційної регуляції. Незважаючи на те, що вибірка обмежується конкретним житловим населеним пунктом, отримані дані дозволяють спочатку зрозуміти тенденції естетичних переконань і сприйняття серед дорослих.

Дослідження показує, що досліджувана група демонструє переважно утилітарне та практичне ставлення до життя з обмеженою увагою до естетичних аспектів, можливо, через вплив середовища, освітню спрямованість та цифрову культуру. Більшість учасників демонструють кінестетичний стиль сприйняття, наголошуючи на тілесних і чуттєвих переживаннях в естетичному сприйнятті, тоді як візуальні та аудіальні модальності менш домінують. Емпіричний аналіз показує, що рівень емоційного інтелекту, як правило, низький і несуттєво корелює з естетичним інтелектом, припускаючи, що це окремі конструкції. Крім того, сенсорні переваги, зокрема візуальне домінування, демонструють слабкі, але помітні зв'язки з естетичною та емоційною обробкою, підкреслюючи складність перцептивних та емоційних взаємодій у дорослому віці.

Естетичні судження – це не просто реакція на візуальні стимули; це складний когнітивно-афективний процес, що формується на перетині сенсорного сприйняття, інтерпретації, емоційного досвіду, особистої пам'яті, внутрішньої мотивації та соціального контексту. Коли людина оцінює красу – чи то у витворі мистецтва, людській зовнішності чи природному ландшафті – вона несвідомо активує низку ментальних фільтрів, обумовлених її життєвим досвідом, культурною належністю, моральними цінностями та індивідуальними уподобаннями.

Когнітивна обробка сенсорних сигналів тісно пов'язана з попереднім досвідом, соціалізацією та уявленнями про ідеал. Зокрема, культурні коди та групова ідентичність формують систему естетичних орієнтирів, які часто залишаються непомітними, але суттєво впливають на те, що ми вважаємо "красивим" або "прийнятним". Засоби масової інформації, реклама, соціальні мережі сприяють закріпленню певних, часто недосяжних, стандартів краси,

створюючи внутрішній конфлікт між автентичним сприйняттям себе та нав'язаними ідеалами.

У зрілому віці цей конфлікт може поглиблюватися через психологічні бар'єри, що виникають внаслідок негативного образу тіла, низької самооцінки, досвіду соціального порівняння або відчуження від домінуючих культурних наративів. Як наслідок, формується спотворене сприйняття себе, яке може призводити до зниження естетичної задоволеності та емоційного благополуччя.

У цьому контексті психопрофілактика відіграє ключову роль. Вона передбачає систематичні, проактивні психологічні заходи, спрямовані на збереження та зміцнення психічного здоров'я через раннє виявлення ризиків, розвиток навичок емоційної саморегуляції, навчання критичному мисленню щодо медіаобразів та підтримку внутрішньої цілісності. Профілактика повинна включати як індивідуальні, так і соціальні ресурси – освіту, творчу самореалізацію, рефлексивну практику, мистецьке самовираження, культурну участь та спільнотну підтримку.

Ефективне формування позитивного естетичного самосприйняття можливе лише за умов інтеграції психоосвітніх підходів з особистісно орієнтованими практиками. Такі підходи допомагають не лише розширити межі естетичної свідомості, але й подолати соціальні шаблони, що знецінюють різноманіття. Саме завдяки цьому стає можливим створення гармонійного уявлення про власну зовнішність, глибше розуміння естетичних цінностей і формування психологічної стійкості у світі, переповненому візуальними тригерами та зовнішніми очікуваннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бицько О.К. Психологічні основи художнього сприйняття. URL: https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F
2. Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції (частина II). Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 104 с.
3. Гук О. Ф. Теоретичні передумови формування естетичної культури особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Вип. 18. С. 193–199.
4. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Д Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. проф. В. Ф. Моргуна. Полтава, 2013. 172 с.
5. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. Київ: Основи, 2000. 224 с.
6. Крайг Г., Бокум Д. Психологія розвитку: підручник. Київ: Перун, 2004. 743 с.
7. Ліндсей Г., Холл К. Теорії особистості. Київ: Персе, 2001. 432 с.
8. Магдисюк Л.І. Концептуальна матриця вікової зрілості особистості в контексті її готовності до пенсії. *Психологічні перспективи*. 2014. Випуск 23. С. 168-178.
9. Маслоу А. Психологія буття. К. Ваклер, Серія: Актуальна психологія. 1997. 304 с.
10. Науменко О. А. Психологічні особливості розвитку естетичної свідомості студентів соціономічних спеціальностей. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2021. 229 с.

11. Помилуйко В.Ю. Характеристика вікових стадій дорослості з урахуванням ключових можливостей розвитку ключових компетентностей особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 5. С. 50-55.
12. Сотська Г.І. Емоційно-почуттєва основа естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Зб. наук. пр. Вип. 42. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. С. 390-395.
13. Сотська Г.І. Формування естетичної культури. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709841/1/Sotska5.pdf>
14. Ушакова І.М. Вікова психологія. Курс лекцій. Харків: НУЦЗУ, 2016. 123 с.
15. Юнг К. Архетип і символ. Київ: Либідь, 1993. 348 с.
16. Arnheim R. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. Berkeley: University of California Press, 1974. 508 p.
17. Bandura A. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 247 p.
18. Berlyne D. E. *Aesthetics and Psychobiology*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1971. 345 p.
19. Bloom P. *How Pleasure Works: The New Science of Why We Like What We Like*. New York: W. W. Norton & Company, 2010. 280 p.
20. Cupchik G. C. The evolution of psychical distance as an aesthetic concept. *Culture & Psychology*. 2002. Vol. 8(2). P. 155–187.
21. Darwin C. *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. London: John Murray, 1871. Vol. 2. 472 p.
22. Dewey J. *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Company, 1934. 355 p.
23. Dissanayake E. *Art and Intimacy: How the Arts Began*. Seattle: University of Washington Press, 2000. 224 p.

24. Freud S. Creative Writers and Day-Dreaming. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press, 1959. Vol. 9. P. 141–153.
25. Frijda N. H. Aesthetic emotions and reality. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44(2). P. 154–160.
26. Gibson J. The Ecological Approach to Visual Perception. Boston: Houghton Mifflin, 1979. 332 p.
27. Ishizu T., Zeki S. Toward a brain-based theory of beauty. *PLoS ONE*. 2011. Vol. 6(7). e21852.
28. Jung C. G. Psychology and Literature. *Modern Man in Search of a Soul*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1933. P. 159–185.
29. Leder H., Belke B., Oeberst A., Augustin D. A model of aesthetic appreciation and aesthetic judgments. *British Journal of Psychology*. 2004. Vol. 95(4). – P. 489–508.
30. Lindgaard G., Fernandes G., Dudek C., Brown J. Attention web designers: You have 50 milliseconds to make a good first impression! *Behaviour & Information Technology*. 2006. Vol. 25(2). P. 115–126.
31. Maslow A. H. Toward a Psychology of Being. New York: Van Nostrand, 1968. 256 p.
32. Meneghetti A. OntoArte: La forma dell'invisibile. Roma: Psicologica Editrice, 1996. 188 p.
33. Mill J. A System of Logic, Ratiocinative and Inductive. London: Parker, Son, and Bourn, 1865. 748 p.
34. Norton D. L. Personal Destinies: A Philosophy of Ethical Individualism. Princeton: Princeton University Press, 1976. 328 p.
35. Rogers C. R. On Becoming a Person. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
36. Thain G. The Aesthetic Experience. New York: Thomas Y. Crowell, 1955. 214 p.

37. Zeki S. Inner Vision: An Exploration of Art and the Brain. Oxford: Oxford University Press, 1999. 240 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Естетичний інтелект» (К.І. Фоменко)

		1	2	3	4	5	6	7	
1	Я тонко відчуваю гармонію відтінків в інтер'єрі								Я не звертаю увагу на колір в інтер'єрі
2	Хороша відео- реклама повинна емоційно "чіпляти"								Хороша відео-реклама повинна давати чесну інформацію
3	Хорошим фільм роблять якісна музика і робота оператора								Хорошим фільм робить цікавий сюжет
4	Вишуканою їжу робить красиве оздоблення і подача								Вишуканою їжу робить гарна подача
5	Запахи і аромати роблять життя більш насиченою і цікавіше								Я байдужий до запахів
6	Плануючи поїздки в місто де раніше не був, виділяю час на відвідування або музеїв, або парків, або і того і іншого								Плануючи поїздки в нове місто, виділяю час на шопінг або (і) зустріч з друзями
7	Люблю прикрашати інтер'єр, наприклад, наряджати на Новий рік ялинку								Байдужий до святкового оздоблення
8	При купівлі товару звертаю увагу на красиву упаковку, що часом і визначає мій вибір								Упаковка для мене не має істотного значення
9	На відпочинку віддаю перевагу пішім прогулянкам по красивих місцях для споглядання природи чи архітектури								На відпочинку віддаю перевагу або спілкуванню з друзями і активним іграм, або відокремленому спокою і читанню книги
10	Мені подобаються всі види мистецтв - кіно, театр, живопис, архітектура, музика та інші ...								Віддаю перевагу якому-небудь одному з видів мистецтва, наприклад, кіно, але не театру, або музиці, але не балету
11	Я розбираюсь в модних тенденціях, однак не слідує сліпо моде, працюю над своїм собственным стилем одягу								Я розбираюсь в модних тенденціях, проте не дотримуюся сліпо моді, працюю над своїм власним стилем одягу
12	Люблю театр, як сучасний, так і класику! Часто ходжу на вистави провідних театрів мого міста, не пропускаю можливості відвідати вистави гастролерів або сходити в театр в іншому місті								Байдужий до театру
13	Як правило, не помічаю красу або сірість і безликість будівель навколо								Мені подобається красива архітектура і, по-моєму, я непогано в ній розбираюся
14	Вважаю, що хороший для життя місто - той, в якому кипить культурне життя, є місця для прогулянок, відпочинку, доглянуті парки і пам'ятники архітектури								Вважаю, що хороший для життя місто - той, в якому розвинена інфраструктура. транспорт, відремонтовані дороги, багато парковок
15	Люблю колекціонувати і все що з цим пов'язано - збирати, сортувати, організовувати, каталогізувати та інше								Байдужий до колекціонування
16	Життя не було б таким прекрасним без красивих дрібниць (ювелірних прикрас, біжутерії, аксесуарів, меблів та іншого)								Я байдужий до красивих дрібничок

Підрахунок балів

Для кожного з 16 тверджень респондент обирає варіант на шкалі 1–5:

1 бал – максимальна згода з неестетичною позицією

7 балів – максимальна згода з естетично чутливою позицією

Сума балів

Складаємо всі бали за 16 твердженнями. Максимальний бал:

$16 \times 7 = 112$, мінімальний: $16 \times 1 = 16$

Інтерпретація результатів (умовна шкала)

86–112 Високий – людина має добре розвинений естетичний інтелект, естетична сфера їй важлива, має естетичні уподобання, чутливість до краси в різних проявах.

60–85 Середній – людина схильна звертати увагу на естетику, проте не завжди, можливо – в окремих сферах (одяг, природа, реклама), а інші – байдужі.

30–59 Низький – естетичні питання не є пріоритетом, в поведінці домінує практичність, користь, функціональність.

<30 Дуже низький – байдужість до естетики, можливо – сенсорна нечутливість, або культуральна незацікавленість, або звички середовища.

Діагностика домінуючої перцептивної модальності (С. Єфремцева)

Інструкція. Відповідайте на питання, «так» чи «ні». В опитувальнику відповіді так отримують 1 бал, ні – 0 балів.

Опитувальник

1. Люблю спостерігати за хмарами і зірками.
2. Часто наспівую собі потихеньку.
3. Не визнаю моду, яка незручна.
4. Люблю прогулюватись в садку.
5. Колір автомашин для мене не має значення.
6. Пізнаю по кроках, хто увійшов у кімнату.
7. Мене розважає наслідування діалектам.
8. Зовнішньому вигляду надаю серйозного значення.
9. Мені подобається приймати масаж.
10. Коли є час, люблю спостерігати за людьми.
11. Погано себе почуваю, коли не насолоджуюсь рухами.
12. Дивлячись на одяг у вітрині, знаю, що мені буде добре в ньому.
13. Коли почую стару мелодію, до мене повертається минуле.
14. Люблю читати під час їжі.
15. Люблю поговорити по телефону.
16. У мене є схильність до повноти.
17. Віддаю перевагу слуханню оповідання, коли хтось читає, ніж самому читати.
18. Після поганого дня мій організм у напрузі.
19. Охоче і багато фотографую.
20. Довго пам'ятаю, що мені сказали приятелі або знайомі.
21. Легко віддати гроші за квіти, бо вони прикрашають життя.
22. Увечері люблю прийняти ванну.
23. Стараюсь записувати свої особисті справи.
24. Часто розмовляю з собою.
25. Після тривалої їзди на машині довго приходжу до тями.
26. Тембр голосу багато що мені говорить про людину.
27. Надаю значення манері одягатися, яка властива іншим.
28. Люблю потягуватись, розправляти кінцівки, розминатися.
29. Занадто тверда або занадто м'яка постіль для мене є мукою.
30. Мені важко знайти зручне взуття.
31. Люблю дивитись теле- і відеофільми.
32. Навіть після двох років можу впізнати обличчя, які колись бачив.
33. Люблю ходити під дощем, коли краплі по парасольці.

34. Люблю слухати, коли говорять.
35. Люблю займатися рухливим спортом або використовувати будь-які рухальні вправи, іноді і потанцювати.
36. Коли близько тікає будильник, не можу заснути.
37. У мене непогана стереоапаратура.
38. Коли слухаю музику, відбиваю такт ногою.
39. На відпочинку не люблю оглядати пам'ятки архітектури.
40. Не можу терпіти безпорядок.
41. Не люблю синтетичні тканини.
42. Вважаю, що атмосфера у приміщенні залежить від освітлення.
43. Часто відвідую концерти.
44. Само потискання руки багато говорить про дану особистість.
45. Охочу відвідую галереї і виставки.
46. Серйозна дискусія – це цікаво.
47. Через доторкання можна сказати значно більше, ніж словами.
48. У шумові не можу зосередитись.

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте, в якому розділі ключа більше балів, - це і є провідний тип.

Візуальний	Аудіальний	Кінестетичний
1, 5, 8, 10, 12, 14, 19, 21, 23, 27, 31, 32, 39, 40, 42, 45	2, 6, 7, 13, 15, 17, 20, 24, 26, 33, 34, 36, 43, 46, 48	3, 4, 9, 11, 16, 18, 22, 25, 28, 29, 30, 35, 38, 41, 44, 47

Діагностика «емоційного інтелекту» (Н. Холл)

Методика призначена для виявлення здібності особистості розуміти відносини, що репрезентується в емоціях, і керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал:

- шкала 1 - "Емоційна обізнаність";
- шкала 2 - "Управління своїми емоціями" (емоційна відхідливість, емоційна нерігидність);
- шкала 3 - "Самотивація" (довільне керування своїми емоціями);
- шкала 4 - "Емпатія";
- шкала 5 - "Розпізнавання емоцій інших людей" (вміння впливати на емоційний стан інших).

Інструкція

Нижче наведені висловлювання, які так чи інакше відображають різні сторони життя. Праворуч від кожного твердження напишіть цифру, виходячи з вашої ступеня згоди з ним: повністю не згоден (-3 бали); в основному не згоден (-2 бали); почасти не згоден (-1 бал); частково згоден (+1 бал); в основному згоден (+2 бали); повністю згоден (+3 бали).

Тестовий матеріал

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції служать джерелом знання про те, як чинити в житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск з боку.
4. Я здатний спостерігати зміну своїх почуттів.
5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до запитів життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій, таких як веселощі, радість, внутрішній підйом і гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе почуваю.
8. Після того як щось засмутило мене, я можу легко впоратися зі своїми почуттями.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не зациклююсь на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.
12. Я можу діяти на інших людей заспокоїливо.
13. Я можу змусити себе знову і знову встати перед обличчям перешкоди.
14. Я намагаюся підходити до життєвих проблем творчо.

15. Я адекватно реаую на настрої, спонукання і бажання інших людей.
16. Я можу легко входити в стан спокою, готовності і зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативним почуттям і розбираюся, в чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтися після несподіваного засмучення.
19. Знання моїх справжніх почуттів важливо для підтримки "хорошої форми".
20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не виражені відкрито.
21. Я можу добре розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.
23. Я добре вловлюю знаки у спілкуванні, які вказують на те, в чому інші потребують.
24. Люди вважають мене добрим знавцем переживань інших.
25. Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще управляють своїм життям.
26. Я здатний поліпшити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань відносин між людьми.
28. Я добре налаштовуюся на емоції інших людей.
29. Я допомагаю іншим використовувати їх спонукання для досягнення особистих цілей.
30. Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.

КЛЮЧ

Шкала 1 - пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25.

Шкала 2 - пункти 3, 7, 8, 10, 18,

Шкала 3 - пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22.

Шкала 4 - пункти 9, 11, 20, 21, 23,

Шкала 5 - пункт 12, 15, 24, 26, 27, 29

Обробка та інтерпретація РЕЗУЛЬТАТІВ

Рівні парціального емоційного інтелекту у відповідності зі знаком результатів: **14 і більше** - високий; **8-13** - середній; **7 і менш** - низький.

Інтегративний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знака визначається за такими кількісними показниками: **70 і більше** - високий; **40-69** - середній; **39 і менше** - низький.

Додаток Г

Сирі бали за результатами опитувальника «Естетичний інтелект» (К.І.
Фоменко)

№ учасника	Ваша стать:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Сума
Учасник 1	чоловіча	1	1	5	2	1	3	7	3	4	2	6	5	6	3	4	4	57
Учасник 2	жіноча	1	4	4	1	1	4	6	7	4	1	4	1	6	4	7	3	58
Учасник 3	жіноча	3	4	3	2	2	1	2	6	2	1	4	1	5	1	7	3	47
Учасник 4	жіноча	1	7	7	1	1	7	7	7	4	1	7	4	6	4	7	1	72
Учасник 5	жіноча	6	5	6	6	4	4	2	4	2	6	3	6	5	4	7	3	73
Учасник 6	жіноча	3	5	6	3	1	1	1	6	1	1	2	1	7	1	2	2	43
Учасник 7	чоловіча	4	1	1	4	1	1	7	7	1	7	7	3	6	6	7	7	70
Учасник 8	жіноча	5	7	5	4	3	1	3	7	1	4	2	3	4	3	7	3	62
Учасник 9	чоловіча	6	7	7	4	1	7	7	7	7	7	4	7	5	7	3	4	90
Учасник 10	жіноча	3	4	4	1	2	1	1	3	2	4	4	4	6	4	6	4	53
Учасник 11	жіноча	1	5	3	5	3	3	1	6	2	1	7	3	7	2	7	4	60
Учасник 12	жіноча	5	4	7	7	2	4	3	4	1	7	7	7	7	1	7	7	80
Учасник 13	чоловіча	2	5	2	4	1	1	2	2	1	1	4	3	6	2	6	1	43
Учасник 14	жіноча	4	5	6	2	1	4	1	6	7	7	4	3	4	4	6	5	69
Учасник 15	жіноча	3	4	4	2	1	4	2	4	4	2	4	3	5	7	7	2	58
Учасник 16	жіноча	1	1	4	1	1	1	1	1	1	1	4	6	7	7	1	1	39
Учасник 17	жіноча	1	4	5	2	6	1	1	7	1	4	4	6	6	6	7	7	68
Учасник 18	жіноча	2	1	1	3	1	1	1	3	4	1	3	4	5	4	4	3	41
Учасник 19	чоловіча	3	7	7	1	1	1	6	7	1	7	7	3	6	4	2	3	66
Учасник 20	жіноча	1	7	7	4	6	4	2	2	3	6	3	2	6	3	7	6	69
Учасник 21	жіноча	2	4	5	4	2	2	5	3	2	2	2	4	5	4	5	3	54
Учасник 22	жіноча	2	2	1	2	2	2	1	1	1	4	4	7	6	6	4	3	48
Учасник 23	чоловіча	3	5	2	4	4	3	3	5	2	2	6	2	5	3	4	3	56
Учасник 24	жіноча	5	3	5	6	6	2	4	6	3	5	2	6	5	2	5	4	69
Учасник 25	жіноча	5	4	6	4	1	2	2	1	4	5	2	3	6	5	3	1	54
Учасник 26	чоловіча	3	4	5	3	3	5	3	5	2	5	6	7	6	2	6	2	67
Учасник 27	жіноча	5	5	7	1	3	4	4	4	6	5	2	3	5	2	5	6	67
Учасник 28	жіноча	5	5	6	4	5	4	6	4	6	5	5	7	6	5	4	6	83
Учасник 29	жіноча	5	4	5	6	4	5	6	5	7	5	5	5	6	5	6	5	84
Учасник 30	жіноча	5	4	5	5	6	4	5	4	6	4	2	4	3	5	2	5	69
Учасник 31	жіноча	5	3	5	5	5	4	3	6	2	6	5	2	4	6	5	3	69
Учасник 32	чоловіча	4	5	3	5	4	3	6	6	5	5	7	3	6	2	5	3	72
Учасник 33	жіноча	3	6	4	5	3	5	2	2	3	3	3	4	3	6	4	2	58

Додаток Д

Сирі бали за результатами діагностики домінуючої перцептивної модальності (С. Єфремцева)

№ учасника	Ваша стат'я:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	Візуальний	Аудіальний	Кінестичний		
Учасник 1	чоловіча	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1	10	11	13		
Учасник 2	жіноча	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	10	9	12	
Учасник 3	жіноча	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	11	8	8
Учасник 4	жіноча	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	12	10	10
Учасник 5	жіноча	1	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	10	8	12	
Учасник 6	жіноча	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	8	7	10

У ча сн ик 7	чо ло ві ча	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	8	4	9
У ча сн ик 8	жі но ча	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	4	6	9	
У ча сн ик 9	чо ло ві ча	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	6	8	11
У ча сн ик 10	жі но ча	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	8	7	8			
У ча сн ик 11	жі но ча	0	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	6	6	7
У ча сн ик 12	жі но ча	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	8	9	10	
У ча сн ик 13	чо ло ві ча	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	8	6	8	
У ча сн ик 14	жі но ча	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	10	6	11

У ча сн ик 15	жі но ча	1	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	0	1	1	11	5	6
У ча сн ик 16	жі но ча	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	7	6	11		
У ча сн ик 17	жі но ча	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	7	8	10			
У ча сн ик 18	жі но ча	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1	1	0	14	12	12			
У ча сн ик 19	чо ло ві ча	1	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	5	7	9	
У ча сн ик 20	жі но ча	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1	1	12	5	10	
У ча сн ик 21	жі но ча	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	11	6	11
У ча сн ик 22	жі но ча	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	11	9	10	

У ча сн ик 31	жі но ча	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	10	9	8			
У ча сн ик 32	чо ло ві ча	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	8	9	11	
У ча сн ик 33	жі но ча	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1	1	0	0	13	8	9

Додаток Е

Сирі бали за методикою діагностики «емоційного інтелекту» (Н. Холл)

№ учасника	Ваша стаття:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Емоційна обізнаність	Управління своїми емоціями	Самомотивація	Емпатія	Розпізнавання емоцій інших	Інтегративний рівень	
Учасник 1	Ч	-2	-3	-3	-3	-3	-2	-2	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-2	-2	-17	-14	-17	-15	-17	-80	
Учасник 2	Ж	3	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	-3	2	2	3	2	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1	1	2	10	7	10	7	5	39	
Учасник 3	Ж	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	18	13	18	11	18	78	
Учасник 4	Ж	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	14	11	16	15	18	74	
Учасник 5	Ж	-3	-3	-2	-3	-2	-3	-3	-2	-3	-3	-3	-3	-2	-2	-2	-2	-3	-2	-3	-2	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-18	-12	-14	-14	-17	-75	
Учасник 6	Ж	1	-2	-3	1	1	-2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-2	1	1	1	1	-2	1	1	-2	-2	3	1	0	5	0	9	
Учасник 7	Ч	1	1	1	-2	1	1	1	-3	-3	-3	1	1	-3	-2	-2	1	-3	-2	1	1	1	1	1	1	1	1	-2	1	1	1	1	-1	-6	-1	1	0	-7
Учасник 8	Ж	1	-2	-3	2	2	-2	1	-2	2	-2	-2	-2	3	1	1	1	2	-2	1	1	1	-2	-2	-2	1	-2	1	-2	1	-2	5	-8	3	0	-3	-3	
Учасник 9	Ч	3	3	3	3	3	3	1	2	2	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	14	9	12	8	7	50	
Учасник 10	Ж	3	2	-2	1	2	1	2	1	3	-2	1	1	1	-2	2	1	-2	-2	2	1	1	2	1	1	3	1	2	3	2	1	9	-3	5	7	9	27	
Учасник 11	Ж	-3	-2	-3	3	-2	-3	-2	-3	3	1	2	2	-3	-2	-2	-3	2	-2	3	2	3	1	3	2	3	3	3	3	3	-3	6	-9	-12	13	11	9	

Учасн ик 12	Ж	-2	-2	-2	1	-2	2	-2	-3	-2	-3	-2	-2	-3	1	1	-3	2	1	1	1	1	-2	1	-2	-2	1	1	1	1	-3	-2	-9	-7	-1	0	-19
Учасн ик 13	Ч	2	1	-2	1	2	2	1	2	3	2	1	3	3	3	2	2	1	2	3	1	1	2	1	-2	3	3	2	3	-2	1	11	5	14	7	6	43
Учасн ик 14	Ж	1	1	1	3	3	2	2	1	3	1	1	2	3	1	1	2	3	2	3	3	3	2	2	1	2	1	2	2	2	1	13	7	13	12	9	54
Учасн ик 15	Ж	2	2	2	2	3	1	2	1	1	2	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	3	3	1	3	2	1	1	1	2	13	9	13	9	10	54
Учасн ик 16	Ж	1	2	2	2	3	1	2	-3	1	-3	3	1	3	2	2	-2	-2	-3	3	3	3	-3	2	1	3	1	1	1	-3	-3	9	-5	4	12	3	23
Учасн ик 17	Ж	3	1	-3	1	3	1	3	2	2	-2	2	2	2	2	2	1	-2	2	1	2	2	3	2	2	2	1	1	1	1	-3	6	2	12	10	9	39
Учасн ик 18	Ж	-3	-3	-2	-3	-3	-2	-3	-2	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-2	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-3	-2	-18	-12	-17	-15	-18	-80
Учасн ик 19	Ч	-3	-3	-2	-3	-3	-2	-3	-2	-3	-2	-2	-2	-3	-3	-3	-2	-3	-2	-3	-2	-3	-3	-3	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-17	-11	-16	-13	-13	-70
Учасн ик 20	Ж	2	1	-3	3	3	1	2	-2	2	2	1	3	-2	1	3	2	1	-1	3	2	1	-1	2	2	3	-1	2	3	-2	-2	13	-2	4	8	7	30
Учасн ик 21	Ж	2	1	-1	2	1	1	2	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1	-1	10	5	8	7	8	38
Учасн ик 22	Ж	2	3	-3	1	2	2	1	2	3	-1	2	-2	-1	1	-1	2	1	2	1	3	2	-2	-1	2	2	2	2	1	2	1	10	1	4	9	5	29
Учасн ик 23	Ч	1	1	2	-1	1	2	3	2	1	-2	-1	1	3	2	1	-1	2	3	-1	1	2	-1	3	-2	1	2	3	-1	2	-2	3	8	6	6	7	30
Учасн ик 24	Ж	1	-2	2	1	2	3	2	1	-2	-1	2	1	-1	-2	2	1	2	-1	1	2	1	-1	2	3	1	2	1	-1	-1	1	4	3	2	5	8	22
Учасн ик 25	Ж	1	-1	2	3	1	-2	-1	2	1	3	-1	2	-2	1	3	1	-2	2	3	-1	1	3	2	-1	1	-2	-1	1	3	2	5	8	2	2	4	21
Учасн ик 26	Ч	2	1	-1	1	-2	1	2	1	3	1	2	2	2	3	3	1	2	2	1	2	3	1	2	3	1	-1	1	2	-1	1	8	5	6	12	7	38
Учасн ик 27	Ж	2	2	2	2	2	1	2	2	3	2	2	1	3	-1	2	1	2	3	1	2	-1	1	2	3	2	1	-1	1	-2	-1	11	11	7	8	4	41
Учасн ик 28	Ж	2	1	3	-1	-2	1	-1	1	1	2	2	1	3	-1	3	-1	1	2	3	2	-1	1	2	3	-1	2	1	3	1	1	5	7	1	6	11	30
Учасн ик 29	Ж	2	1	2	1	1	-1	2	1	3	2	1	-1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	2	1	2	2	1	-1	1	-1	1	10	8	7	10	3	38
Учасн ик 30	Ж	2	2	2	1	2	1	-1	2	2	3	2	1	2	1	1	2	1	-1	2	3	2	1	1	2	-1	1	2	1	1	2	7	5	9	10	8	39

Учасн ик 31	Ж	2	1	2	1	1	-1	1	2	2	2	1	1	2	1	1	2	3	2	1	-1	-1	-1	1	2	2	2	1	-2	-1	1	10	9	4	2	6	31
Учасн ик 32	Ч	3	2	2	2	3	2	1	-1	1	2	1	-1	1	2	1	-1	3	2	1	1	1	2	3	1	2	3	1	2	2	1	13	6	9	7	7	42
Учасн ик 33	Ж	2	1	-1	-2	1	3	2	1	-1	1	1	2	2	1	3	2	-1	1	2	3	2	1	1	2	1	2	1	1	2	2	3	4	10	6	12	35

**Кореляційні зв'язки між рівнем естетичного інтелекту та шкалами
емоційного інтелекту в осіб зрілого віку (за критерієм r Пірсона)**

	Емоційна обізнаність	Управління своїми емоціями	Самотивація	Емпатія	Розпізнавання емоцій інших людей	Інтегративний рівень	Естетичний інтелект
Емоційна обізнаність	1	0,787672 54	0,88520455	0,918998 91	0,88722675	0,96386543	0,0686439 68
Управління своїми емоціями	0,068643 97	0,155009 16	0,04679228	0,060361 59	0,10526752	0,0913124	0,1550091 63
Самотивація	0,885204 55	0,855673 9	1	0,807511 2	0,82209772	0,9407819	0,0467922 81
Емпатія	0,918998 91	0,698827 58	0,8075112	1	0,91535602	0,93177205	0,0603615 92
Розпізнавання емоцій інших людей	0,887226 75	0,763832 52	0,82209772	0,915356 02	1	0,94186448	0,1052675 23
Інтегративний рівень	0,963865 43	0,878010 25	0,9407819	0,931772 05	0,94186448	1	0,0913124 01
Естетичний інтелект	0,068643 97	0,155009 16	0,04679228	0,060361 59	0,10526752	0,0913124	1

**Кореляційні зв'язки між типом домінуючої перцептивної
модальності та шкалами естетичного інтелекту в осіб зрілого віку (за
критерієм r Пірсона)**

	Естетичний інтелект	Візуальний	Аудіальний	Кінестетичний
Естетичний інтелект	1	-0,22787184	0,111614835	-0,06334545
Візуальний	-0,22787184	1	0,314704654	0,253601444
Аудіальний	0,111614835	0,314704654	1	0,315716949
Кінестетичний	-0,06334545	0,253601444	0,315716949	1

Додаток К

**Кореляційні зв'язки між типом домінуючої перцептивної
модальності та шкалами емоційного інтелекту в осіб зрілого віку (за
критерієм r Пірсона)**

	Емоцій на обізнаніс ть	Управл іння своїми емоція ми	Самомот ивація	Емпаті я	Розпізна вання емоцій інших людей	Інтеграт ивний рівень	Візуаль ний	Аудіаль ний	Кінестет ичний
Емоційн а обізнаніс ть	1	0,78767 2539	0,885204 554	0,91899 8912	0,887226 753	0,963865 433	0,00307 1606	- 0,30124 905	- 0,341052 95
Управлін ня своїми емоціями	0,06864 3968	0,15500 9163	0,046792 281	0,06036 1592	0,105267 523	0,091312 401	0,28515 6251	- 0,04040 588	- 0,259623 15
Самомот ивація	0,88520 4554	0,85567 3901	1	0,80751 1201	0,822097 715	0,940781 902	0,09343 7866	- 0,21253 142	- 0,283899 16
Емпатія	0,91899 8912	0,69882 7579	0,807511 201	1	0,915356 025	0,931772 048	- 0,03502 0205	- 0,29214 147	- 0,383841 73
Розпізна вання емоцій інших людей	0,88722 6753	0,76383 252	0,822097 715	0,91535 6025	1	0,941864 482	0,00307 1606	- 0,23325 423	- 0,389218 74
Інтеграт ивний рівень	0,96386 5433	0,87801 0254	0,940781 902	0,93177 2048	0,941864 482	1	0,10875 8684	- 0,23566 283	- 0,355380 68
Візуальн ий	0,00307 1606	0,28515 6251	0,093437 866	0,03502 02	0,108758 684	0,093785 397	1	0,31470 4654	0,253601 444
Аудіальн ий	- 0,30124 905	- 0,04040 588	- 0,212531 42	- 0,29214 147	- 0,233254 23	- 0,235662 83	- 0,31470 4654	1	0,315716 949
Кінестет ичний	- 0,34105 295	- 0,25962 315	- 0,283899 16	- 0,38384 173	- 0,389218 74	- 0,355380 68	- 0,25360 1444	0,31571 6949	1